

Raigo Kollom

TÕUST JA ARETUSEST
hobusekasvatuses

Sisukord:

Tõu mõistest.....	lk. 3
Kaks ideoloogiat aretuses.....	lk. 5
Tõuraamatute tulevik.....	lk. 6
Hannoverid päevakorras.....	lk. 7
Täisverelisusest.....	lk. 11
Hippose seminar.....	lk. 12
Kuulates ja võrreldes. Soome Jalostuspäivät.....	lk. 14
Värrad	lk. 18
Maailma täkkude turul.....	lk. 19
Mis meil on, mida me tahame.....	lk. 20
Tõu säilimine või jätkumine.....	lk. 22
Püüti tõestada tõestamatut.....	lk. 25
Tõuraamatute tulevik.....	lk. 28
Punane puuhobune.....	lk. 29
Aretuspõhimõtteid meilt ja mujalt.....	lk. 32
Genoomselektsoon hobusekasvatuse praktikas.....	lk. 33

Tõu mõistest

(Raigo Kollom ESHKS infoleht 2003.a.)

Meil on visalt juurdunud arusaamine tõust kui geneetilisest mõistest, mis nagu tähistaks selgelt eristatavat genofondi, midagi peaaegu niisama selget kui liik. Kuid sellist selget erinevust tõugude vahel pole. Olen varem infolehes nr. 4 juba tsiteerinud populatsioonigeneetika suurkuju Jay J. Lushi (tõsi, tsitaat on võetud prof. Haring'i artiklist, mitte originaalist): "Tõug on koduloomade rühm, mida aretajate kokkuleppel selleks peetakse,... mõiste, mis on tekkinud loomakasvatajate keskel, loodud, võib öelda, nende endi jaoks, ja **kellelgi ei ole volitusi anda sellele sõnale teaduslikku tähendust** ja väita, et kasvatajatel pole õigust kalduda kõrvale formuleeritud definitsioonist. See on nende oma sõna ja selle ühine kasutamine aretajate (kasvatajate) poolt ongi kõik, mida tuleb pidada korrektseks definitsiooniks."

Tsiteerin ka definitsiooni, mille annab FAO Valvenimekiri kriitilises või ohustatud olukorras koduloomatõugude kohta: "Tõug: kas koduloomade alamrühm, mille defineeritavad ja identifitseeritavad välised karakteristikud võimaldavad selle eristamist visuaalse vaatluse teel teistest samal viisil defineeritud rühmadest sama liigi sees, või rühm, mille geograafiline ja/või kultuuriline eraldatus fenotüübilt sarnastest samalaadsetest rühmadest on viinud selle rühma erineva identiteedi tunnustamiseni. Märkus: tõuge on arendatud vastavalt geograafilistele ja kultuurilistele erinevustele ja selleks, et rahuldada inimeste toidu ja põllumajanduse vajadusi. Selles mõttes pole tõug tehniline mõiste. Nii visuaalsed kui muud erinevused tõugude vahel seletuvad paljus igas kodulooma liigis esineva mitmekesisusega. Tõugu peetakse sageli kultuuriliseks, mitte tehniliseks mõisteks."

Teisalt on ju selge, et erinevate alleelide esinemisagedus võib erinevates eristatud populatsioonides olla väga erinev. See aga muutub kergesti, kui eristatus kaob. Geograafiline eristatus on vähemalt Euroopas ja kunstseemendusajastul kadunud. Jäänud

on kultuuriline eristatus, mis lähtub inimeste ideedest, vajadustest, ärihuvidest, harjumustest jms. Hobusetõud on kahtlemata eriti selgelt kultuurinähtus. Vaatame ka viimases Eesti Entsüklopeedias esitatud tõu mõiste definitsiooni: "tõug on populatsioon, millel on ühtne põlvnemine ja on kujunenud ühesugused pärilikud omadused (välimik, jõudlus jm.) ning mille arvukus võimaldab teha tõuaretustööd." See definitsioon väljendab tõu mõiste traditsioonilist (tehnilist) mõistmist, aga on ka küllalt üldine, et ühtse põlvnemise ja ühesuguste pärilike omaduste erineva tõlgendamise abil sobida kõigile, kes mingit populatsiooni tõuks tahavad pidada. Kui ühtne põlvnemine, kuivõrd ühesugused pärilikud omadused, kust algab tõuaretustöö, see ongi kokkuleppe küsimus.

Aga selle definitsiooni traditsiooniline mõistmine hobusekasvatuses tähendab tõu tunnustamist vaid siis, kui on olemas n.ö. valmis tõu klassikalised tunnused: oma täkid toodetakse ise, täkuliinide arv on küllalt suur (vähemalt 7, **tori tõu jaoks pidas Feliks Kohv vajalikuks 10 liini**), ja tõu sees on sellega küllaldane **heterosügootsus**, et täiustuda. Eestis poleks siis ühtegi hobusetõugu. Kaduvate ja ohustatud tõugude nimekirja poleks ka vaja, sest need poleks enam tõud. Päris valmis ei tohikski väiksem tõug saada, sest kui jõutakse sellise konsolideerumiseni, nagu mõnedes koeratõugudes, ei ole enam kuhugi areneda, kõik on kõige paremad (või kõige halvemad). Sellise üleküpsemiseni jõuavad paratamatult kõik tõud, mis pole väga arvukad, ja ka päris arvukad tõud, kui see arvukus kiiresti väheneb. Vaid neis tõugudes, kus iga liin on nii suur, et täidab peaaegu nagu alamtõu rolli, ei ole seda ohtu. Seejärel on paljudes, eriti muidugi sporthobuste tõugudes areng väga selgelt laineline: **mingil etapil rikastatakse genofondi, kasutatakse teistest tõugudest "parandajaid", seejärel piiratakse loodud mitmekesisust, tehakse range valik kitsama eesmärgi suunas, kuni jõutakse jälle vajaduseni muutuste järele.**

Konstantsuse ja muutlikkuse optimaalne suhe oli ka klassikalise zootehnika õpetuses aretuse põhiküsimus. Mis on tõug, see on lõppude lõpuks rohkem skolastiline teema ega oma aretuses suurt tähtsust. Aretuse eesmärk on. tarbimisväärtuselt ja majanduslikult parem hobune, ja tõug on selle eesmärgi saavutamise abinõu. Klassikaline tõug on vaid üks etapp aretuses. Ka enne tõu mingit "valmidusastet" võib aretus anda väärtuslikke "tõukangelasi", kes siis loovad tõu (nagu Eclips tegi), ja "ülevalminud" tõust luuakse mõnikord uus nii, et endisest populatsioonist jääb vaid nimi, kui seda kultuurilistel või ärilistel põhjustel vajatakse.

Sisuliselt on nime küsimus on ka nn. "tori küsimus", mis on küll hoopis rohkem poliitikute ja ajakirjanduse enesenäitamise küsimuseks kui aretus-küsimuseks saanud. Aretuslikult ei ole ju 2001.a. tori tõugu hobustena arvele võetud varssades tori verd keskmiselt rohkem kui 40,7% ja 99 varsast on vaid 16 niivõrd tori hobused (üle 50% puhast tori verd), et nad ei kõlbaks eesti sporthobuste tõuraamatusse. Tegelikult on ju nende kahe tõuraamatu aretuseesmärgid praktiliselt samad. Erinevus on selles, et osa hobusekasvatajaid tahaks, et tori tõumaterjali omamine annaks neile mingi eelise, ja see, et nad on mingil ajal jonnakalt tori tõugu maailma parimaks kuulutades midagi maha maganud, tuleks riigi poolt kompenseerida ja aidata neid nüüd ajale järele jõuda. Säilitada tori tõugu ei kavatse neist peaaegu keegi.

Nime küsimus on see, mis asjasse pühendamata inimesi tori tõule kaasa elama paneb. Ka eesti sporthobuste kasvatajate seltsi loomisel oli päris palju neid, kes tahtsid luua tori sporthobuste tõuraamatu ja seltsi. Lõpuks said kõik aru, et sinna ei

saaks registreerida varssade sünni, kelles pole tilkagi tori verd, ja et ühe kasvanduse nimi ei sobi kõigi Eesti sporthobuste tõunimetuseks. Ja **kui Tori nimel on maagiline kõla, kas siis Eesti kõlab halvemini.**

Tegime nii, nagu tehti mujal Euroopas: seal on prantsuse ratsahobune, mitte anglo- normanni hobune, nagu ta aretusajaloolt kõige rohkem oli; on hollandi soojavereline hobune, mitte algtõugude mälestuseks groningeri- gelderlandi tõug. **Tõotu tori hobune ei oleks ka mingi kultuurimälestis.** Tema töö tegema ei hakka aga tema suurimad kaitsjadki. Iseasi oleks mingi väike muuseumi-populatsioon, kui riik suudaks seda üleval pidada ja Torist hobusekasvatusemuuseumi teha. Eraldab ju põllumajandusministeerium muuseumidele ca 10x rohkem raha kui hobusekasvatusele.

Aga meil on rahvushobune eesti aborigeense hobuse näol juba olemas, ja kõike kunagi loodut säilitada tähendaks paigale jääda, sest poleks enam ruumi liikuda. Läheks parem edasi!

Kaks ideoloogiat aretuses

(Raigo Kollom „Oma Hobu“ 2010)

Kuivõrd on aretus arendamine, kuivõrd olemasoleva säilitamine, selles ei saavutata kunagi üksmeelt. Nagu selleski, mis on tõug. Isegi pärast seda, kui Euroopa Ühenduse seadusandlus pani suhteliselt selgelt paika, et tõu vaieldava määramise asemel peetakse aretustulemuste arvestust tõuraamatute järgi, on leitud võimalusi erinevateks tõlgendusteks. Erinevused on valiku tähtsuse ja ranguse mõistmises.

Parimates sporthobuste tõuraamatutes on täkkude aretusse tunnustamine nii range, et praktiliselt jäetakse aretusest kõrvale tunnustatud täkkudega täiesti võrdsed täkud, et valik oleks piiratud ja täku väärtus selguks rutem tema arvuka järglaskonna hindamisel. Saksamaal on sellise valiku õigsuse üle isegi kohut käidud. Uusim trend on see, et tunnustamata täku järglane saab sellise passi, kus sugupuud puudub isegi siis, kui see on hästi teada. Ka võidakse hobuse passi jätta isegi ta isa kandmata, kui see pole tunnustatud. Kui küsisin ühelt Saksamaa tõuraamatult, kas hobusele, kelle isa andmebaasis puudus, ei saaks seda välja selgitada näiteks DNA-testiga, vastati mulle, et see isa on tunnustamata täkk, ja rohkem sellel teemal suhelda ei tahetud. Ühesõnaga - tunnustamata takke diskrimineeritakse.

Teisest küljest on hulk tõuraamatuid, kus täkkude tunnustamisega ja vahel katsetamisega ei tegelda. Suurim ja tuntuim selline tõug on inglise täisvereline hobune, kellel on suur hulk tõuraamatuid eri riikides, kuid täku valib iga märaomanik oma märale vabalt ise. Puhasaretusega aretatavates tõugudes on üldse täku tunnustamise tähtsus väike, sest lähtutakse sellest, et kui hobune on paljudes põlvkondades ainult oma tõu genofondi kandnud, siis ei

saa ta üldjuhul ka ebasoovitavaid geene tõule lisada. Eriti otsustavalt on täkkude katsetamise ja tunnustamise vastu astunud šetlandi ponide kasvatajad. Nende rahvusvahelistel kokkutulekutel on kuulutatud: „Igal takul on õigus paarituda. Parim poni ei anna sugugi alati parimaid järglasi!“ On kritiseeritud ka mõnel maal toimuvat „osa ponide diskrimineerimist eri värvi passide andmisega“. Juriidiliseks aluseks sellisele mõtteviisile tuuakse EÜ komisjoni otsused 96/78EEC ja 92/353/EEC ja Zootehnika Komitee poolt 04.05.2005 koosolekul antud selgitudes. Selgitati, et igal hobusel, kelle mõlemad vanemad kuuluvad mingi tõu peatõuraamatusse, on täielik õigus olla kantud sünnijärgselt sama tõu peatõuraamatusse. Selline seisukoht sobib suletud tõuraamatutele ja neist eriti hästi ohustatud tõugudele, see tähendab säilitavale aretusele. Ohustatud tõugude genofond on niigi väike, oht mitmekesisust kaotada on niisama suur kui oht üldse kaduda. Seetõttu ei ole tõu säilitamiseks õige piirata kehvamate täkkude kasutamist, kui nende genofond erineb sama tõu parematest. Peale teiste tõugudega ristamise ohustab väikest ohustatud tõugu alati ka nivelleerumine, üksikute täkkude või takuliinide nii suur ülekaal, et teised peagi kaovad. Aga pole ka õige tõlgendada diskrimineerimise keeldu nii, et takke hinnata ja tunnustada või mitte tunnustada üldse ei tohiks. Seesama otsus 96/78/EU sätestab, et peatõuraamatu võib jagada klassidesse nii nagu tõuraamatu programmis ette nähakse - seega siis hindamiskomisjoni hinnete, võistlustulemuste, täku tunnustamise vms. järgi. Nii et kui nimetada kogu tõuraamat peatõuraamatuks ja seni eeltõuraamatu jt. nimetustega osad või seksioonid klassideks, pole ka "diskrimineerimise" vastastel midagi öelda.

Tõuraamatute tulevik

(Raigo Kollom „Oma Hobu“ 2013)

Breeding News avaldas järjekordse sõnumi Euroopas päevakorras oleva tõuraamatute ühinemise kohta. Seekord on jutuks 86-aastase Leon Melchiori tulevikuplaanid, nimelt kava ühendada Zangersheide ja BWP tõuraamatud ning moodustada koos maailma parim hüppehobuste tõuraamat. Sõnumis on huvitavaid fakte ka muu kohta, kui see, et zangersheide maksimalistlik nn hüperaretus on liiga kitsa geneetilise baasiga ja vajab laiemat põhja, BWP järsk tugevnemine aga tugevdaks Belgia niigi tugevat positsiooni turul, kus ostjat mõjutab tugevasti liidri autoriteet. Tuletatakse meelde, et juba 20 aastat tagasi otsis Melchior ühisosa KWPN tõuraamatuga, ja seda mitte KWPN juhtkonna, vaid Hollandi põllumajandusministri tasemel. Aga tollane põllumajandusminister viidi üle rahandusministriks (nagu meil Ivari Padariga juhtus) ja läbirääkimised katkesid. Seejärel prooviti Paul Schockemöhle mõju kasutades saada mingit positsiooni oldenburgi tõuraamat, aga ka sellest ei saanud asja. Kuid raskesti haige Leon Melchiori deviis on endiselt: „Ma ei anna kunagi järele!“ Tegelikult ei tule praegune liitumisalgatus mitte üheltki tõuraamatult, vaid hoopis Belgia

peaministrilt. Ta näeb Belgia sporthobustes samasugust maailma kõrgeima kvaliteediga kauba ekspordi võimalust nagu Belgia šokolaadis ja õlles. Zangersheide turundus ja moodne äritegevus ning BWP soliidsus ja traditsioonid koos võiksid kõvasti stimuleerida Belgia ekspordi, on peaminister Peeters ühes oma avalikus kõnes välja öelnud. Mis tõuraamatutest muutub maailmas üldse saab, on nn hobupoliitikas tõsiselt päevakorras. Sellel teemal toimub ka WBFSH tänavusel peaassambleel ümarlaud „Kas praegune hobuste tõuraamatute ülesehitus on vajalik ka 10 aasta pärast?“. Iga ümarlauas moodustatud rühm peab leidma kolm argumenti poolt ja kolm vastu. Kindlasti räägitakse seal tõuraamatute aretuslikust integratsioonist, riikliku finantseerimise lubamisest või keelamisest, ühtsetest nõuetest dokumentatsioonis, jõudluskontrolli ühtlustamisest, andmebaaside integreerimisest ja avalikkusest, tõuraamatute nimetustest kui kaubamärkidest, originaaltõuraamatu mõistest või selle täielikust kaotamisest, uute tõuraamatute õigustest ja eelkõige sellest, kellele on tõuraamatud üldse vajalikud.

Hannoverid päevakorras (Raigo Kollom „Oma Hobu“ 2008)

- Huvitava kombel olid Hannoveri hobused aasta alguse põhiteemaks nii Soome Hevosurheilu-lehes kui rahvusvahelises Breeding News for Sport Horses. Soome ajaleht Hevosurheilu avaldas põhjaliku kokkuvõtte küsitlusest, mis tehti hobusekasvatajate seas hannoveri hobuste kasvatajate seltsi (Suomen Hannoverliitto) asutamise puhul. Küsitleti erinevaid inimesi, kel on aretuses erinevad huvid: Hakan Wahlman on Suomen Ratsujalostusliitto (FWB kasvatajate liit) esimees, Tiina Halonen selle juhatuse liige, Jukka Kallunki Soome trakeenide ühingu esimees, Niina Okkonen oldenburgi tõuraamatu kontaktisik Soomes, Hannele Tommila ja Pia Karhu on Soome hannoveride ühingu juhatuse liikmed, Miia Ojala selle esinaine, Juha Salonen, Anne Niemi ja Eeva-Liisa Penttilä on tuntud kasvatajad ja aretuse teemadel palju kirjutanud, Anna Pajanen ja Maria Möller kuuluvad FWB täkkude hindamise ja valimise komisjoni.
- Oldi ühel meelel, et Soomes on ruumi mitmele poolvereliste hobuste seltsile. Siiski ütles Anne Niemi välja, et Hippose ja Ratsujalostusliitto asi on arendada ja turustada ainult FWB tõugu. Maria Möller väitis, et ühingu võib palju olla, aga poolvereliste hobuste tõuraamatuid vaid üks - soome soojavereliste hobuste tõuraamat FWB. Hakan Wahlman tõi välja, et ponidele võib küll teha erinevaid tõuraamatuid, sest nad ongi selgelt erinevatest tõugudest, aga sporthobuste tõuraamatud integreeruvad aina rohkem, hobused on aina sarnasemad, ja pole suurt mõtet viia raha Soomest välja rahvusvahelistesse tõuraamatutesse. Ja mingi rahvuslik uhkus peab olema - hobuse rahvus on see, millise maa tõuraamatusse see varsana kantakse, seda ei saa muuta. Miia Ojala rääkis sellest, et erinevad tõuraamatud on kasulikud info, rahvusvahelise koostöö ja soodsama müügi huvides. Mis võiks olla hannoveri tõuraamatu valimise motiiviks? Sellele küsimusele vastates toodi välja, et kahtlemata on hannover hea kaubamärk, et hannoverina tunnustatud sugutäkk saab kergesti litsentsi Soomes, vastupidi mitte. Peamise motiivina räägiti aga Hippose täkupoliitikast ja Niemi tegi ettepaneku, et Hippos peaks tunnustama kõiki Euroopa tõuraamatutes tunnustatud täkke (nagu teeme meie ESHKS tõuraamatus - R.K.), praegu aga peab külmutatud sperma kasutamisel paluma luba isegi iga üksiku mära seemendamiseks just selle konkreetse spermaga. Halonen selgitas, et ainult FWB kasvatajad saavad erinevaid aretuspreemiaid, mõnikord tuhandeid eurosid.
- Küsiti, milline on FWB kaubamärk - kas see on selgelt koolisõiduhobune nagu trakeen või selgelt hüppehobune nagu holstein? Leiti, et sellist spetsialiseerumist ja jagunemist Soomes veel ei ole, aga kaubamärgina võiks rõhutada hoopis kasvatamist puhtas looduses, karmis kliimas (sellest tugev tervis), vabapidamisega suurtel territooriumidel, eeskujulikes pidamistingimustes jne.
- Kui jutuks tuli FWB väärtustamine Soomes, kurdeti, et ratsutajad ei pea lugu Soomes kasvatatud hobustest, kuigi on juba rahvusvaheliselt edukaid hobuseid (Rootsis Arctic Aurora Borealis ja Piia Pansu Chauvinist). Samas eelistatakse Rootsis ja Taanis küll rohkem kodumaist! Olukorra parandamise abinõudena nähti ostjate kasvatamist, et ei oleks enam selliseid, kes valivad hobust eelkõige värvi vms järgi. Jälle nõuti täkupoliitika muutmist, et kasvatajad saaksid tuua ja kasutada Euroopa suurtest tõuraamatutest vanu, moest väljas, aga kõrge kvaliteediga täkke, või siis ka 3-aastaseid alles katsetamisel olevaid täkke. Nähti erinevate turundusideedena kas kergemini müüdavate ja väiksema võimekusega hobuste kasvatamist suuremal arvul või mõne tippobuse loomist, kes kataks kõigi teiste kulud pikemaks ajaks. Et Soomes ei ole aretussuundade vahel suuri vastuolusid, vaid on konkurentide koostöö, selle näitena tuli välja, et hannoveride ühingu aseesinaine Helena Niiranen kuulub ka Ratsujalostusliitto juhatusse. Kõigi ühiseks mureks peeti noorte hobuste väljaõppe ja müügi ettevalmistamise nõrkust. Ühiseks veendumuseks oli, et võistlusvaimust erinevate suundade vahel on ainult kasu. Võtsin ühendust Soome hannoveride ühinguga, et saada täpsemaid andmeid: Milliseid hobuseid loetakse Soomes hannoverideks? Kui palju neid on? Kuidas registreeritakse varsad? Sain ka ammendava vastuse: Hannoveri määradena registreeritakse ainult need, kes on Saksa Hannover Verbandi tõuraamatus ja kannavad vastavat põletusmärki. Kui mära ei ole veel Saksamaal tõuraamatus (on näiteks FWB tõuraamatus), võib omanik ta Saksamaal tõuraamatus arvele võtta ja siis pääseb ta ka Soomes hannoveride registrisse. Selleks peab mära sugupuu muidugi vastama hannoveri originaaltõuraamatu nõuetele ja võidakse nõuda ta esitamist hindamiskomisjonile.

Praeguseks on Soomes arvel juba 243 hannoveri põletusmärgiga mära. Varssade registreerimine hannoveridena toimub Soomes nüüd ja tulevikus ikka Saksamaa hannoveri tõuraamatus.

Soome seadustega on aga omapärased probleemid:

- hannoveri tõuraamatus registreeritud Soomes sündinud varss tuleb registreerida Soomes kui importhobune;
- Saksamaa tõuraamatu reeglite järgi peab hannoveri mära saama põletusmärgi, aga Soomes on põletusmärgi panemine keelatud

Võrdluseks Eesti oludega: meil on 9 Hannoveri tõuraamatu mära, peale selle 34 sellist, kes (mõni kahtlase põlvnemisega välja arvatud) võiksid omaniku hea tahtmise korral Saksamaal tõuraamatusse pääsemisele kandideerida. Hannoveri tõugu varssu Eestis registreeritud ei ole ja ei saagi olla, nagu pole Soomeski, sest selle õiguse saab anda ainult originaaltõuraamat. Tõsi, igapäevases suhtluses öeldakse ka Soomes või Rootsis tõesti vahel, et hobune on hannover või holstein, kuigi passis on FWB või SWB, aga see on sama, nagu taksikoera välimusega segaverelist kutsutakse taksiks või Armeenia brändit konjakiks. Breeding News märtsinumber pühendas hannoveridele koguni 1/3 oma 16 lk mahust. Eelnevaga seoses on huvitav, mis toimub Venemaal. Kirjeldatakse endise diplomaadi ja poliitiku Oleg Sheiko kasvandust ja tegevust. Mees alustas vene hannoveridega, aga alates 2005. a on üle läinud Saksamaalt ostetud täkkudele ja ka märad on enamuses Saksamaalt. Tema kasvandus Moskva lähedal on oma 50 hobusega ainuke Saksa Hannoveri Liidu poolt tunnustatud kasvandus Venemaal. Tihedas koostöös selle liiduga tahab Sheiko, et kõik Venemaa hannoveride kasvatajad liituksid hannoveri tunnustatud kaubamärgi alla. Ta korraldab igal aastal Saksa spetsialistide komisjoni külaskäigu Venemaal, ja seisab selle eest, et hannoveri nimetust kasutatakse ka Venemaal ainult selle komisjoni poolt tunnustatud hobuste kohta. Sheiko organiseeris ka Hannoveri Klubi Venemaal ja püüab selle kaudu veenda kõiki hannoveri hobuste omanikke ühinema Saksamaa originaaltõuraamatu programmiga. Ja tunnustab, et kaugeltki kõik ei poolda seda, tahetakse ise omaenese tarkusest katsetada. Eelnenud ajaloo kohta Venemaa hannoveride aretuses ütleb Sheiko, et kui ca 50 aastat tagasi osteti Kaliningradi kasvandusse umbes 70 hannoveri, tehti kohe see

viga, et ei jätkatud koostööd Saksamaa tõuraamatusga. Aretus läks Saksamaast täiesti erinevas suunas. Tõug kujunes ülimalt suletuks. Edasi oli viga, et aretusse pääsesid nõrga tervisega hobused - nõrgad jalad olid vene hannoveride tõsine probleem. Aga sporthobune peab olema 100% terve, on Sheiko põhimõte. Ja jõudluskontroll on Venemaal olnud nõrk, kuigi viimasel ajal paranenud. Oma peamiseks eesmärgiks seab Sheiko kõrge kvaliteediga sporthobuste tootmise Venemaa turu jaoks. Tema meelest on häda selles, et Vene tippsporlased usuvad ainult importhobustesse, teisest küljest on kohalikel võistlustel stardis igasuguseid tõuge, isegi traavleid. Populaarseim sporthobune on Venemaal praegu traakeen, kuid tõeliste hannoveride tulevikuperspektiivid on kõrgemad, arvab Sheiko.

Teine teema Breeding News'is on äsja ilmunud Hannoveri Aastaraamat. Autor Chris Hector alustab 2008. a Aasta Täku tiitli saanud täku De Niro ülistamisega. See 1993. a sündinud Donnerhalli poeg on andnud hannoveri tõuraamatus juba 1341 järglast, 22 tunnustatud takku, 99 premeeritud mära (St. Pr. St.), tema järglastest on 123 müüdnud Verdeni varsaoksjonil ja 109 sporthobuste oksjonitel, 434 järglast on olnud auhinnalisel kohal koolisõidu kergemates programmides ja see on andnud talle koolisõiduindeksi 147 p. Selle järgi kuulub ta küll alljärgnevalt esitatud edetabelis alles teise gruppi (5% parimaid takke).

Põhiosa hannoveri aretuse analüüsist käsitleb aga seda, mida näitavad täkkude aretusväärtuste indekseid edetabelid. Arvesse võetakse nii Hannoveri Verbandi kui FN (Saksamaa Ratsaspordi Liidu) arvutused. Need on nimelt erinevad: FN arvestab kõiki Saksamaa täkutestide, märade järglaste testide, noorhobuste võistluste ja muude võistluste tulemusi, Hannover Verband aga ainult oma tõuraamatu hobuste omavahelist paremust ülalnimetatud näitajate osas ja lisab Verdeni oksjonite valikukomisjonide hindend ning eksterjöörihindend märade ülevaatuselt. Täkkude järjestus kujuneb mõlemas arvestuses põhimõtteliselt võrdlemisi sarnaseks, aga täpset järjekorda pole mõtet määrata. Täpse järjestuse asemel grupeeritakse täkkud nende FN indekseid järgi gruppidesse - 1% parimaid, 5% parimaid, 10% parimaid. Grupi nimekirjades esitatakse tähestiku järjekorras. Hannoveri aretuses kasutatud täkkud on rasvas kirjas. Esitan alljärgnevalt Saksamaa 1% paremiku hulka jõudnud täkkude nimekirja ja lisame nende rolli Eestis, kui seda on:

Takistussõit

ASKARI (i Acord II, ei Lavall), 1997, HOLST - G. Klettenbergi uue sugutäku AGADEZI isa

ALBATROS (i Acord II, ei Landadel), 2001, HOLST

CASPAR (i Cassini I, ei Caretino), 1994, HOLST, spordinimi Eurocommerce Berlin

CATOKI (i Cambridge, ei Silvester), 1998, HOLST

CENTO (i Capital I, ei Caletto 11)1989, HOLST

CHALAN (i Chambertin, ei Carolus I), 1998, HOLST

CLINTON I (i Carolus I, ei Calypso II), 1990, HOLST

CONTENDER (i Calypso II, ei Ramiro), 1984, HOLST - CHANCEi ja CHEIKT isaisa

CONTENDRO I (i Contender, ei Reichsgraf), 1997, HOLST

CORNET OBOLENSKY (i Clinton, ei Heartbreaker), 1999, HOLST

EL BUNDY (i Escudo I, ei Rebel Z), 1998, HANN

ESCUDO I (i Espri, ei Arkansas), 1991, HANN - sugumära ESCALA, ESH 215 isa

FOR PLEASURE (i Furioso II, eiGrannus), 1986, HANN

LANDOR S (i Landadel, ei Godehard), 1991, OLDBG - sugumära LEANA, ESH 206 isa

LISSABON (i Lordanos, ei Sion), 1999, OLDBG

NOW OR NEVER (i Voltaire, ei Nimmerdor), 1995, KWPN

SATISFACTION (i Stakkato, ei Calypso II), 1999, HANN

STAKKATO (i Spartan, ei Pygmalion), 1993, HANN - SPARTACUS'e isa ja selle 56 järglase isaisa

Koolisõit

BELISSIMO M (i Beltain, ei Romadour II), 1999, RHEIN

BREITLING W (i Bismarck, ei Maat), 1991, HANN

DAIDALOS (i.Dream of Glory, ei Espri), 1995, HANN

DIAMOND HIT (i Don Schufro, ei Ramino), 1997, OLDBG

DON FREDERICO (i Donnerhall, ei Consul), 1997, HANN

DON SCHUFRO (i Donnerhall, ei Pik Bube I), 1993, OLDBG

DONNERBALL (i Donnerhall, ei Alabaster), 2000, OLDBG

DONNERHALL (i Donnerwetter, ei Markus), 1981, OLDBG - ESH varssade DONA FIRENA, DONNETTE ja SCOTT vanaisa

DRESSAGE ROYAL (i Donnerhall, ei Rubinstein) 1998, OLDBG

FAREWELL III (i Fidermark, ei Rosenkavalier), 1999, WESTF - varsa SUMMERWIND ei

FLORENCIO I (i Florestan, ei Weltmeyer), 1999, WESTF- ESH varssade PINALIST, FREYA, FIONA isa

HIS HIGHNESS (i Hohenstein, ei Donnerhall), 2000, HANN

HOFRAT (i Gribaldi, ei Guter Planet), 1998, TRAK

LORD LOXLEY (i Lord Sinclair, ei Weltmeyer)1999, RHEIN

MONTEVERDI (i Partout, ei Matador), 1996, TRAK

MÜNCHHAUSEN (i Hohenstein, ei Königstein), 1995, TRAK

SAMBA HIT I (i Sandro Hit, ei Brentano II), 1998, BRAND

SIR DONNERHALL (i Sandro Hit, ei Donnerhall), 2001, OLDBG

WATERFORD (i Wolkenstein, ei Matcho AA), 1996, HANN

WELTANO (i Wolkenstein, ei Calypso II) 1998, HANN

WELTMEYER (i World Cup I, ei Absatz), 1984, HANN - ESH tunnustatud täku WALTZMANN isana on 6 ESH varsa isaisa

WIE WELTMEYER (i Weltmeyer, ei Dynamo), 1990, HANN

WOLKENTANZ (i Weltmeyer, ei Ludendorff), 1991 HANN

Kommenteerides neid edetabeleid rõhutatakse artiklis järjekordselt Stakkato erakordsust. Ta ise on tabelis kõrgeima hüppeindeksiga - 171 p, ta poeg Satisfaction kuulub indeksiga 162 p järgneva võrdse kolmiku hulka koos Caspari ja Catokiga, teine poeg Stolzenberg kuulub 150 p indeksiga teise grupi (5% paremaid) esikolmikusse.

Teine erekordselt oluline täkk hannoveri hüppehobuste aretuses on holstein Contender, kes hannoveride tõusiseses arvestuses on esikohal, eespool ka Stakkatost. Koolisõiduhobuste hulgas on Saksamaa kõrgeima indeksiga Sir Donnerhall, alles 7-aastane täkk, seda suurel määral tänu iseenda kõr-

getele tulemustele (Maailma Noorhobuste Tšempionaadi hõbemedal jms). See täkk paistab silma ka oma parima hüppeindeksiga koolisõidutäkkude hulgas (110 p). Seni pole ta hannoveri aretuses kasutuses olnud, nüüd on ta sinna oodatud.

reklaamtekst

SULLIVAN

Spartacus on Eestist lahkunud, **Hanno Ellermann** võidab temaga võistlusi Belgias ja Hollandis ning tema seemendusi pakutakse Nijhofi kataloogis. Temast jäi siia 57 järglast.

Järgmine **Stakkato** poeg on aga juba kohal – Saare Tallides hakkab märasid teenindama **Sullivan** (sünd 2006, i Stakkato, ei **Pilot**). Tema sugupuu pole Spartacuse omast vähem väärikas. Muud väärtused peame ise avastama, nagu avastasime ka Spartacuse omad.

20. märtsil hindas ESHKS komisjon Sullivani erandkorras, et kindlaks teha tema sobivus tunnustamisele esitamiseks. Keskmiseks hindeks sai ta 8,4 punkti, mis ületab selgelt kolmeaastase täku

tunnustamise alampiiri 8 punkti, ja aretuskomisjoni järgmisel koosolekul on tema tunnustamine väga tõenäoline.

Sullivan on 173 cm kõrge, kämbla ümbermõõt 21,5, rinnaümbermõõt 197 cm, tema tugevad küljed on galopp, hüppe võimsus, hüppetehnika ja käitumine – kõik sooritatud hindede 9. Eriti silmapaistev oli hobuse tasakaal tagaotsal igas olukorras, kõrge ümar galopp, kiire, julge hüpe, eriline elastsus, enesekindel ja sõbralik käitumine. Vägagi erinev Spartacusest, aga kumb neist rohkem suudab end tõestada, seda saame näha paari aasta pärast.

Sullivani täkutasu tutvustamishind on 4000 krooni. Kui olete huvitatud, võtke ühendust **Ulvi Martiniga** (tel 5179179) või **Andres Ruusmanniga** (tel 51935533).

Täisverelisusest

Meie aretuskomisjonis on üldisematest tendentsidest aretuses kõige rohkem vaieldud täisvereliste hobuste kasutamise üle. Kuna rahvusvaheliselt on omaks võetud veendumus, et täisvereline veri on vajalik, kuid esimeses põlvkonnas ei anna parimat tulemust spordiks ega müügiks, siis on enamus siiani olnud täisvereliste eelistamise, s.t. kergema tunnustamise vastu. Aga peaksime mõtlema ka sellele, et meie olukord ja aretusmaterjal sarnaneb Euroopa tõuraamatute olukorrale 30-50 aastat tagasi. Natuke liialdades võib öelda, et meie märade koosseis on kas liiga rasket ja koredat tüüpi, nagu see oli KWPN või hannoveri tõuraamatus, või liiga väikese võimsusega ilutüüpi, nagu see oli Rootsis. Ja see esimene on arvulises ülekaalus, ning just selliste märade massilise parandamisega täisvereliste täkkudega tehti otsustav pööre KWPN loomisel.

Peale selle on selge, et täiesti mõttetut täisve-

relist tätku peaaegu polegi, vähemalt organismi võimsust ja kiiremat ainevahetust ning kiiremaid närviotsesse annab iga täisvereline. Kõigi poolvereliste tõugude suurim oht on aga degenereerumine saavutustõust ellujäämistõuks, ja see on täisverelise vere lisamiseta paratamatu tendents.

Loomulik järeldus eeltoodust oleks, et kui nii mära kui täkk on sellised, nagu tahate nende varssa näha, siis pole vaja täisverelisust otsida, aga iga täisvereline täkk sobib raskele, koredale, liiga suurele, loiule jms vigadega märale paremini kui suur ja võimas täkk. Näiteid pole vaja kaugelt otsida: isegi eriliste eeldusteta ja tunnustuseta täisverelised täkkud nagu Arsenal xx, Rebus xx, Gimalai xx, Elar xx, Fas xx on meie jaoks olnud parandajad, eriti tori märadel. Rääkimata tunnustatud ja end tõestanud täkkude Beg xx ja Omer xx osast.

HIPPOSE SEMINAR:

Hervé Godignon ja Jacques Verkerk

Sporthobuste kasvatajad on Soomes ratsaspordiga ja ratsaspordiliiduga rohkem seotud kui meil. Hippose nimel peetud aretusseminari tegelik korraldaja oli Soome ratsaliidu rahvusvahelise takistussõidu juht Tom Gordin, rohkem tuntud kui Helsingi Horse Show peakorraldaja. Üks seminaril esineja aga oli tema poolt Soome takistusõidukoondise treeneriks kutsutud prantslane Hervé Godignon.

TEKST: RAIGO KOLLOM

Godignon on ratsaspordi ja hobusekasvatuse ajalukku läinud tühe maailma kõigi aegade parema hüppetäku Quidam de Reveli ratsanikuna. Nad said Barcelona olümpiamängudel neljanda koha. Pärast väikest loengut oli esimene küsimus talle: „Miks te Barcelonas neljandaks jäite?“ Vastus oli, et esiteks oli enne ümberhüppeid paduvihm, tal läksid ratsmed libedaks ja pinnas oli ka libe, aga teiseks oli Quidam de Revel hobune, kellega polnud lihtne ümberhüpetel sõita.

Ta olevat olnud hobune, kes oma õigel tempol hüppab üle maja, aga kui liiga kiiresti sõita, „läks veidi käest ära“. Pealegi olevat ta mõnikord suurelt hüppelt maandunud nina peaaegu vastu maad. Godignon sõitis temaga neli aastat suuri parkuure, peaaegu alati puhtalt, aga võitis vaid kaks korda.

Barcelona olevat talle halvim ja parim mälestus elus. Meenutas sealset soojendustki – Quidami ei tohtinud liiga kõvasti soojendada, kõik pidi olema kerge ja rahulik. Teised olevat hüpanud soojendusel 200 cm kõrgeid oksereid, tema mängis 80 cm kõrgusel.

Ei täkk ise ega ta järglased polevat harrastaja-hobused.

KASVATAGE HOBUST, ÄRGE VAADAKE TEMA KASVAMISTI!

Aretusest rääkis Godignon rohkem naljatoonil. Saab oma hobustelt igal aastal nii 4-5 varssa, neist 2-3 alati embrüosiirdamisega, määrasid ja täkke valides eelistab neid, kellega on ise sõitnud. „Need on olnud alati head hobused!“ olid ta sõnad.

Tal on varssu, kelle vanavanemaid ta kunagi oma

sadula all tundis. Tākuliinide ja määrerekondade kohta arvas Godignon, et praegune aretuspoliitika on hobuste keskmise taseme tohutu kõrgele viinud ja liigagi võrdseks teinud. Kunagised üksikud tähed olid tema arvates võrdsed tänapäeva suurearvulise paremikuga.

Aga tõelised võitjad on ka praegu ikkagi õnnelik juhus, neid ei saa planeerida. Ise peab ta huvitavaks proovida paaride valikul igasuguseid variante, mitte panustada mingi kindla liini peale, vaid võimalikult kirjust genofondist parimat juhuslikku kombinatsiooni loota. „Tippkvaliteet tuleb ristamistest!“ Ja hobuseid peaks ikka isiklikult tundma.

Kui küsiti, millised tākuliinid on praegu parimad, vastas ta: „Ei mina tea, võin anda mehe telefoninumbri, kes teab.“ Niipalju ta märkis, et igas sugupuus peab kuskil täisvereline eellane näha olema. Ja hüppehobuse valikus tuleb leida kesktee ettevaatlikkuse ja julguse vahel. Väga julge hobune ei ole ettevaatlik, väga ettevaatlik pole julge. Hea ratsanik peab ettevaatlikkust natuke tähtsamaks, julgus peab ratsanikult tulema.

Ja kasvataja peab ka julge olema, võtma riske, mitte kasvatama „amatöörihobuseid“. Hobuse tõeline tundmine tuleb ainult temaga suheldes, ainult nii saab selgeks tema väärtus inimese jaoks. „Ärge vaadake, kuidas hobune kasvab, vaid kasvatage teda!“

NOORE HOBUSEGA GALOPEERI NII AEGLA SELT KUI VÕIMALIK

Hervé Godignoni praktilisi tunde jälgides tuli meelde soomlaste kauaaegne lemmik George Morris. Morris polnud peaaegu kellegagi rahul. Mäletan, kuidas ta prahvatas:

„Te olete idioodid. Miks te ei tee nagu mina?“ Kuulsaks sai ta kodumaalgi sellega, kui keegi noor daam ta kohtusse kaebas, sest Morris olevat talle avalikult öelnud: „Enne kui minu juurde trenni tulla, tuleb kaalust alla võtta!“

Godignoniga oli kõik vastupidi. Hobused võisid tõrkuda, ratsanikud juhitud takistusele kihutada, tema muudkui rahustas: „Hea! Peaagu hea!“ või: „Aega on, võta endale aega, anna hobusele aega!“ Aga samas õpetas ta: „Ära sõida niisama, iga hetk tuleb otsustada, mida sina tahad. Kui ei õnnestu, alusta uuesti!“

Eriti püüdis ta jagu saada kihutamisest, selgitas, et noore hobusega tuleb sõita nii aeglases tempos kui võimalik. Muidugi ainult galopis: „Hüppehobune on galopil palju õnnelikum kui traavil!“

Kahe takistuse vahel on parem teha 2-3 sammu rohkem, kui sama palju vähem. Et võistlustel lollist kihutamisest ei pääse, sellest nagu vaikiti, ainult korra ütles Godignon, et noore hobusega ei minda võitma nüüd, vaid paljude aastate pärast.

Kuna tunnis oli küllaltki kehvasti ratsastatud hobuseid, pidi ta päris mitu korda sadulasse istuma, kui hobused tõrkusid ja vastu hakkasid. Meenus, kuidas suuremat kasvu Morris ühes tunnis istus vaid korra hobuse selga, kes ei tahtnud enam kahesele süsteemile ligigi minna. Paarikümne meetri kaugusel takistusest istus ta sadulasse, tõstis hobuse galopile ja see läks otse hüppele, nagu poleks elus tõrkuda osanudki.

Sellist kindlust ja enesekindlust Godignon demonstreerima ei läinud. Ta püüdis hobused kõigepealt ratset ja säärt (ka kannuseid) taluma panna, laskis neil püsti tõusta ja tagant üles lüüa palju tahes ja seletas ise: „Järele anda ei tohi, aga kohe, kui ta järele annab, annan ka mina järele.“ Seejärel pani ta hobused õlad sees liikuma, tegi mõned tugevad külgpainutused ja sai nad parajalt koondatud galopis liikuma. Rohkem pole meetrikõrguste takistuste hüppamiseks vaja ja kõik hobused ta visa tööga hüppama sai, ka tüdrukute käes oli nende vastalikus kadunud.

VERKERK: LINEAARNE HINDAMINE ON OBJEKTIVSEM

Teine esineja oli seminaril Jacques Verkerk, KWPN tõuraamatute hindamiskomisjoni esimees, kes tutvustas lineaarset hindamist praktikas. Eriti hea oli kahe väga erineva 2012. a sündinud hobuse hinnete võrdlemine.

Iga tunnuse erinevust keskmisest saab kujutada skaalal, kus keskmine on 96-104 punkti, selge erinevus keskmisest ühele poole 95-92, teisele poole 105-108 punkti, äärmine erinevus 93-88 punkti ühele ja 109-112 punkti teisele poole (see ei tähenda parema või halvema poole).

Üks hobustest oli väike (159 cm) kerge kõrb, teine suurem (165 cm) ja raskem raudjas. Kõrb erines Verkerki hinnete järgi keskmisest selgelt õilsa tüübi poole (90), raudjas samapalju raske tüübi poole (110), kõrvi keha oli pikk (90), raudjal keskmine (100), kõrb oli veidi keskmisest pikajalgsem (95), raudjas selgelt lühijalgsem (110), kõrvi kaela asend oli veidi horisontaalne (105), raudjal veidi keskmisest püstisem (95), abaluu kalle oli kõrvil libajam

Jacques Verkerk. Foto: Leena Kahisaari.

Tom Gordin ja Hervé Godignon. Foto: Raigo Kollom.

(105), raudjal keskmine (100), laudjas oli kõrvil pikk (105), raudjal keskmine (100), luustik oli kõrvil keskmine (100), raudjal natuke jämedam (95), kõrvil oli esijala sõrgats veidi pehme (105), raudjal keskmine (100), kõrvi tagajalg oli sirgevõitu (105), raudjal selgelt saabeljas (90).

Kummalgi polnud ühtki äärmuslikku tunnustega viga. Hindamise käigus märkis Verkerk, et kõrb liikus rohkem ülesmäge, kuigi seistes näis raudjas enam ülesmäge hobune. Kõrb oli ka funktsionaalsem, kasutas rohkem keha, on tõenäoliselt parem spordis, aga raudjat on ehk kergem koondada.

Väga selgeks sai lineaarse hindamise senisest süsteemist suurem objektiivsus. Seejuures ütles Verkerk mitu korda, et see on tema silma järgi nii, keegi võib teisiti näha. Hindaja ei tee otsust hobuse kvaliteedi ja sobivuse kohta, otsuse tegemine jäetakse aretajale. Aga aretajal on KWPN andmebaasis tohutu materjal, et võrrelda iga täku iga tunnust oma mära vastavate tunnustega ja valida, mida kuidas parandada. **H**

Kuulates ja võrreldes

Soome Jalostuspäivät Tamperes 19.02.2011

Külma oli hommikul 33 kraadi ja osavõtumaks 100 eurot, aga ometi oli Tamperes Teivo traaviraja tribüüni suures klaaskastis koos üle 60 Soome hobusekasvataja.

TEKST: RAIGO KOLLOM

Jalostuspäivät oli koolituse nimi, sellest viimane päev pühendati ratsahobuste aretusele (esimene traavlitele, teine hobuse tervisele). Peaesinejad olid Karina Christian-sen Taani DWB tõuraamatu aretusjuhina ja WBFSH pea-sekretärina, dr Kathryn F. Stock Hannoveri Veterinaar-meditsiini Ülikoolist ja Soome parim takistussõitja Mikael Forsten. Soome kohalikkude olukorda analüüsisid oma ettekannetes Minna Mäenpää Hipposest FWB aretus-programmist ja Aki Yläne Soome Ratsaspordi Liidust noorhobuste võistlustest kõneldes.

Kuulasin ettekandeid ja diskussioone meie aretuse seisukohalt, meie olukorraga võrreldes. Ma ei refereeri siin üksikuid ettekandeid, vaid teen ülevaate peamistest teemadest kõigis ettekannetes ja jutuajamistes kokku.

Statistika ja andmebaasid

Keskandmebaasid on Soomes ja Taanis rohkem kui Eestis hobumajanduse teenistuses ja kannavad ning annavad eelkõige kasvatajatele ning sportlastele vajalikku infot. Näiteks on Taani keskandmebaasis lisaks EU määrusega nõutud põhiantmetele ka andmed sugupuu (eellaste), järglaste (ja paarituste), jõudluskontrolli, täisverelise vere protsendi ja aretusväärtuse indeksite kohta. Kõik need andmed on avalikud. Patoloogiate kohta andmeid küll kogutakse, aga ei avaldata.

Täielikumad keskandmebaasid võimaldavad paremat statistikat. Soome hobusekasvatuse olukorra kohta esitati hulk tabeleid hobuste arvu, varssade arvu, impordi, ekspordi, erinevate sugutäkkude kasutamise jm dünaamika kohta. FWB eesmärgiks on, et 25% võistlevatest hobustest oleks Soomes sündinud. Importhobuseid ongi viimasel ajal aastas juurde toodud veidi vähem kui varem, vaid ca 3 korda rohkem kui sünnib FWB varssu (2008. a vastavalt

ca 1200 ja 400). Eesmärgiks on seatud saada 1000 FWB varssa aastas ja müüa vähemalt 5% toodangust ekspordiks. Meil võistlevate hobuste osas statistika puudub, kuid edetabelisse jõudnud hobustest oli takistussõidus 2010. a Eestis sündinud 44%, võistlevate hobuste üldarvus on see protsent tõenäoliselt veel suurem, vähemalt 50%. See ei näita kahjuks meie hobusekasvatuse tugevust, vaid Eesti ratsaspordi keskmise võistlushobuse odavust ja nõrka kvaliteeti.

Soome on endiselt suur hobuseid importiv maa. Ligikaudu sama suur kui Hiina. Sporthobuste varssu sünnib aga suhteliselt vähe. Meil on vastupidi – kui liita kõik sporthobuse suuna varssad (eesti sporthobune, trakeen, tori TB), siis sündis 2010. a Eestis 246 varssa, mis on arvatavasti palju rohkem, kui imporditi samal aastal Eestisse sporthobuseid. Muidugi oli meeldiv kuulda, et FWB aretuses on juba kasutusel 41 ESH tõugu mära. Võrreldes 74 läti märaga, aga Lätist on märasid palju kauem toodud ja aretusse võetud, on seda küllaltki palju ja näitab, et ESH on FWB aretuses tunnustatud, ja mitte ainult formaalselt, vaid ka sisuliselt. Kõige rohkem kasutatakse Soomes teistest tõugudest siiski KWPN märasid (167) ja hannoveri märasid (149). Oma FWB tõuraamatu märasid on kasutusel 462. Meie ESH peatõuraamatus on kasutusel oma tõuraamatu märasid 65, järgnevad trakeenid (45), KWPN (26), hannoverid (22) ja läti hobused (20). Tuleb välja, et meie tõuraamatus sündinud paremaid (st peatõuraamatu) märasid kasutavad soomlased aretuses meie endiga võrreldes päris palju, isegi 39% kõigist aretuses kasutatud ESH märadest!

Täkkude kasutamise kohta esitati sellised arvud: 44% varssadest saadakse importspermast (meil 2008. a 11,6%, 2010. a 8,3%), 56% Soomes asuvatelt täkkudelt. Kokku oli

1995-2008 kasutusel 144 tätku, neist 65 andsid vaid ühe varsa. Populaarseimad üksiktätkud on siiski Soomes asuvad: 1. Königin's Sohn 137 varssa, 2. Rotschild J 120, 3. Centimor 115. Meilgi kasutatud täkkudest olid 4. Chablis 106 varsaga, 5. Paco Rabanne 81 varsaga. Oli juttu sellest, et soomlased ei otsi kuigi sageli oma märke maailma tipptäkke, ei vaata niivõrd edetabeleid kui tahavad täkku ise näha, seavad kerge ratsastatavuse tippvõimetest kõrgemale.

Hindamine ja valik

Hindamise mõte on aretusvaliku tegemine. Kõigi sport-hobuste tõuraamatute eesmärk, erinevalt ohustatud tõugude tõuraamatutest, on kõrvaldada aretusest nõrgemad hobused. Mida varem selline valik tehakse, seda parem. Täkkude valikuga probleeme pole, keskmisest sport-hobusest nõrgemad tätkud tunnustust kuskil ei saa. Kasutamiskõlblikke täkke on ikkagi tohtu hulk – maailma Sporthobuste Täkkude Kataloogis on üle 16 000 täku! Vali, millist tahad! Aga isegi parimates tõuraamatutes on palju märke, kelle sportlikke võimeid ei teata või kes on võetud aretusse, sest pole spordis vastu pidanud.

DWB tõuraamatus on märke valik aina tõsisema tähelepanu all. Tahetakse ka märke teha nii range jõudluskontroll, et nõrgemad märke jääksid aretusest välja. Euroopas, eriti Saksamaal, jälgitakse küll huviga märaperekondi ja eelistatakse neist paremate järglaste andjaid, aga senisest tähtsam peaks olema märke jõudluskontroll. DWB nõuabki enne varsa registreerimist tõuraamatusse, et mära oleks saanud kohtunikelt hinde (üldmulje hinde) ja selle järgi kantakse märke klassidesse – peatõuraamat (DH) 8-10 p, tõuraamat (DS) 6-7 p, register (DR) 5 p, eelregister (FOR) sõltumata hindest, kui põlvnemine pole vastuvõetav. Noori märke hinnatakse esimest korda 2aastasena, neile on ka aretusse valimise ülevaatused ja võõrratsaniku testid, parimatele *Elite show*.

Aga suures hindamise vaimustuses unustatakse vahel, milleks seda tehakse. Nii on eriti Soomes tavaline, et mära kantakse vastavalt hindamisele tõuraamatusse sugumärana, kuid tegelikult aretuses kasutama ei hakata.

Kaalutakse sellise korra muutmist – et aretuseks tunnustuse saamine poleks reklaam mära müümiseks, vaid et see teeniks ainult aretuse huve.

Samas ei pidanud mõned vestlusringis osalejad õigeks, et võidakse kasvatajaid, kel pole häid märke, hobusekasvatusest hoopis välja tõrjuda.

Mida rohkem andmeid ja mida erinevamas eas, seda paremini selgub hobuse tegelik aretusväärtus. Taanis korraldatakse juba varssadele seitse regionaalset ülevaatuset ja *Elite show*. Vajalik oleks jõudluskontrolli andmete saamine iga hobuse erinevatel eluetappidel. Aretusindeksite arvutamisel on nimelt kindlaks tehtud, et mõnede täkkude järglased on edukamad noorhobuste ülevaatusel, teistel noorhobuste võistlustel, kolmandatel tippspordis. Erinevus on suur ja keskmine indeks seda ei näita.

Karina Christiansen selgitas, et aretusindeksitel on üldse mõtet vaid siis, kui need saavad olla abivahendiks valikute tegemisel. Usaldusväärsus on siin peamine – kui seda ei ole, pole mõtet indekseid arvutada. Taanis on miinimumnõue 15 jõudlusandmetega järglast, et täku aretusindeks arvesse läheks. See annab usaldusväärseks 60%, mis on ju veel väga vähe. Erinevates maades on indeksite arvutamise meetodika erinev. Taanis arvutatakse indekseid täku järglaste ülevaatusel, noorhobuste võistlustel ja võistluste tulemuste järgi. Saksamaal arvestatakse ka täku enda tulemusi, aga et see ei moonutaks tulemusi, peab järglaste arv väga suur olema. Muidu võib juhtuda, et väga hästi võistelnud täkk saab kõrge indeksi ilma silmapaistvate järglasteta. Just andmete väikese arvu tõttu Norra ja Soome indekseid ei arvuta, meie muidugi samuti mitte.

Hinnete kasutamisel on hea teada, mida need tegelikult näitavad. Aretuse küllalt kõrge taseme juures ei anna hobuste järjestamine keskmiste hinnete järgi küllaldast informatsiooni, võrdselt häid on palju, objektiivselt ette näha hobuse tegelikku kasutusväärtust on peaaegu võimatu. Õigem oleks Hollandi lineaarse hindamise süsteem, kus hinnatakse suurt hulka (üle 20) tunnuseid mitte parem-halvem skaalal, vaid erinevuse järgi keskmisest ühte või teise suunda (näiteks pikk kael ja lühike kael skaalal +5/-5). Aretaja saab siis ise otsustada, milliseid omadusi ta millises suunas arendada tahab. Aga selle süsteemi rakendamine nõuab väga suuri ümberkorraldusi ja ümberõppimist.

Hinnete, õigemini küll hinnatavate tunnuste omavahelise korrelatsiooni kohta korraldi üldtunnustatud tõde, et hüppe hinne on positiivses korrelatsioonis galopi hindega ja negatiivses korrelatsioonis traavi hindega.

Seda aluseks võttes võiksime mõelda hüppehobuste ja koolisõiduhobuste erineva hindamise korraldamisele meilgi – kui jätta koolisõiduhobustel välja hüppehinne, takistussõiduhobustel aga traavi hinne ja arvutada siis keskmine? Võiksime esialgu jätta põhiliseks üldarvestuse, aga teha täiendavalt ka sellise eraldi arvestuse ning anda hüppehobustele ja koolisõiduhobustele eraldi auhindu ja kohti ülevaatuste finaalis.

Küllaltki aktiivne ja aktuaalne diskussioon aretusvalikute üle tekkis ürituse lõpus peetud vestlusringis. Nimelt on Soomes soojavereliste traavlite aretusprogrammis kaotatud täkkude tunnustamise nõue ja iga puhtatõuline puhasaretuse teel saadud täkk võib olla sugutäkk, kui teda ei kõrvaldada aretusest tervise tõttu. Küsiti, kas poleks ka FWB aretuses vaja suuremat või täielikku vabadust aretajatele või peaks valikuotsused olema hoopis veelgi rangemalt tsentraliseeritud. Varemgi on nurisetud, et Soomes ei tunnustata kõiki suurtes autoriteetsetes tõuraamatutes tunnustatud täkke. Samas seoses ühelt poolt kardeti, teiselt poolt kiideti nende suurte tõuraamatute tegevust Soomes.

Üksmeelt tõuraamatute põhimõtetes ei saagi olla, erinevused on siin loomulikud. Puhasaretusega tõugudes, eriti inglise täisverelises tõus, ollakse veendunud, et nende pärilikkus on nii kindel, et tõu seest ei saa midagi väga ohtlikku selle väärtusele tulla, piisab, kui välistada tõuvälised geenid. Iga oma tõu täkk peetakse väärtuslikuks ja iga täkk väljastpoolt väärtusetuks. Pealegi ei hakka väga kitsale saavutusvõimele orienteeritud tõus (inglise täisvereline, soojavereline traavel) keegi kasutama täkkude kellelt pole loota kõrgeid saavutusi.

Poolverelistega on teisiti. Komponenttõuge on palju, alaväärtuslikke täkke, kes võivad „tõugu solkida“, kipuvad kasutama kasvatajad, kes tahavad aretada muid omadusi kui tõuraamatu ametlik aretuseesmärk või ei tahagi olla aretajad, vaid lihtsalt lihtsate hobuste paljundajad. Pealegi on koos kõigi poolvereliste tõugude kvaliteedi tõusuga suurenenud võrdsete täkkude hulk tõesti nii suureks, et nende vahel valimine on alati meelevaldne, võib olla ekslik, ja aretajate arv, kes on või peavad end targemaks kui mingi komisjon, võib olla päris

Dr Kathrin-Friederike Stock ja Karina Christiansen. Foto: Internet

Esiplaaniil Mikael Forsten. Foto: Internet

suur. Sellest ka tunnustamata täkkude järglaste suur arv paljudes poolverelistes tõugudes.

Asi on ka selles, et traavi- või galopivõistlustel on osavõtt võistlusest piiratud oma tööga, seal tähendab täku tunnustamata jätmine, et ta järglased ei saa võistelda ja raha teenida. Niisiis on tunnustamine seal palju suurema elulise tähtsusega ja komisjoni või tõuraamatu juhtkonna majanduslik võim liiga suur. Seepärast tunnustamine kaotatigi.

Poolvereliste tõugude hobused võistlevad spordis, seal tõug reeglina osavõttu ei piira ja tõuraamatu otsustega rahulolematud võivad leida endale sobivama tõuraamatu tänapäeva piirideta aretuses või kasvatada tõuta hobuseid, või asutada oma tõuraamatu, nagu tegi suure eduga Zangersheide kasvandus. Kõik see käib aretuse kohta, see tähendab selliste valikuotsuste kohta, mida vähemalt aretaja ise peab õigeks ja kvaliteeti tõstvaks. Teine asi on eesmärgitu paljundamine. Selliseid valikuid ei pea ükski tõuraamat vastuvõetavaks ja selliste tõuraamatuteväliste hobuste aretusest eemale hoidmine on kõigi tõuraamatute ühine huvi.

Aretusvalikud ja tippspordi valikud

Mikael Forsten alustas oma ettekannet levinud kõnekäänuga: „No scope, no hope!“ Seda võiks vabas tõlkes sõnastada, et kui pole suurt hüpet, pole ka suurt lootust. See on ainuke omadus, mida miski ei asenda ja mida pole võimalik luua – see kas on sünnipäraselt olemas või seda ei ole. Kui küsiti, kas ta valiks ennemini hobuse, kel on suurepärase iseloomu, aga mitte eriti võimas hüpe, või hobuse, kellega on raske hakkama saada, aga kel on see suur hüpe olemas, siis vastas ta, et ta valiks enda jaoks võimsa hüppe, aga müügihobuseks parema iseloomu.

Järgneb ajakirja lõpus ESHKS infolehe veergudel.

Aretusvalikud ja hobuse tervis.

(„Kuultes ja võrreldes“ järg)

Dr. Kathrin F. Stocki ettekandes „Liigete röntgenanalüüsi, kehaehituse ja jõudluse osa selektsioonis“ tehti selgeks, et on vigu, mis teevad hobuse lihtsalt vigaseks ja vigu, mis segavad võimete avaldumist alles väga suurte koormuste puhul. Neil on selge vahe, enamuse hobuste puhul tuleb leida neile sobiv kasutusviis ja –režiim, ükski pole absoluutselt terve ja vigastamatu. Selgeks sai ka see, et objektiivseid andmeid on raske saada ja aretusotsuste tegemine hobuste tervise järgi keeruline ning vaieldav. Näiteks on röntgenpildi väärtus küllaltki kaheldav. On sugutäkke, kel pole endal mingit viga näha ega tunda, aga kes annavad OCD soodumust selgelt edasi. Samas on tippspordis täkke, kes pole kunagi longanud, aga kelle liigete röntgenpildid äratavad õudust. Kuna röntgenanalüüsi tulemused on nii vaieldavad, ei ole näiteks Saksamaal need avalikud. Paljud aretusühingud on seal avalikustamise vastu. Üks põhjus on, et see ergutaks tegeliku geneetilise olukorra varjamist, näiteks õigeaegse operatsiooniga. Teine põhjus on vigade pärilikkuse vaieldavus.

Samas on jalgade tervis sporthobuse jaoks peamine. Liikumisaparaadi, seedeorganite ja hingamisaparaadi häired viivad hobused spordist välja just selles järjekorras. Kõige pärilikumad on ortopeedilistest haigustest süstikluu muutused (podotrochlosis) koefitsiendiga 0.40, kõrge on ka pätka päritavus (0.30), osteokondroosi üldine pärilikkus on 0.15-0.30. Aga näiteks süstikluu väiksemad muutused ei avalda sageli saavutusvõimele mingit mõju.

Ortopeediliste haiguste ja jõudluskontrolli ning eksterjööri andmete võrdlemisel selgus, et väga selge korrelatsioon on vaid turjakõrguse ja luukildude esinemise vahel – mida suurem hobune, seda suurem oht.

Värrad (Raigo Kollom „Oma Hobu“ 2010)

Breeding News'i maikuu numbris refereerib

Christopher Hector prantsuse eksperdi Arnaud Evaini artiklit „Les Bastards“, mina püüan refereerida seda refereeringut. Nagu ikka, valib igäüks võõrast loost endale sobiva ja lisab midagi omalt poolt. Artikli pealkiri peaks eesti keeles kõlama „Värrad“, liiga halvustava varjundiga oleks see „Värdjad“. Termin mõte on selles, et puhasaretusest loobudes on kõigepealt loodud ristan dtõud, näiteks prantsuse ratsahobune e selle francaise (SF). Seni on ristan dtõud enamasti kasutanud puhtamate tõugude takke ja mäsasidki ning on kujunenud uued tõud, mida võib pidada omajagu puhasteks, nagu seesama SF. Aga tulevik kuulub värdadele! Nii on Christopher Hector isegi pealkirjastanud oma artikli. Värrad on hobused, kes ei ole ka nendes ristan dtõugudes sisese aretuse tulemus. Ta toob andmed, et 60 hobust maailma edetabeli 100-st paremast hüppehobusest on saanud nii, et isa ja ema on erinevatest tõuraamatutest. Kuuest parimast SF hobusest on kahe emad hannoverid. Peale selle on neil kõigil neljas põlvkonnas endastmõistetavalt 20% täisverelise verd. Prantsusmaal tunnustatud täkkude hulgas on 26 takku saanud eliitaku staatuse, ja nende sugupuudes on esindatud üheksa tõuraamatut.

See kõik on juba veidi kulunud jutt. Aga tabavalt on Arnaud Evain öelnud: „Inimeste grupid loovad kiiresti hobuste gruppe, kes sarnanevad neile endile, tehes seda aretusmaterjali valiku kaudu.“ Ta ütleb, et minge ja võrrelge Saksamaa, Namiibia ja Brasiilia hannovere või Sardiinia ja Poola anglo-araablasi, siis näete!

Globaliseeruv maailmas ei levi geneetiline pärand ühtlaselt, ei sõltu niivõrd informatsiooni, kunstseemenduse jm tehnoloogia kättesaadavusest, kuivõrd ikka inimeste psüühikast ja keskkonnast. Ükski sporthobuste tõug ei ole geneetiliselt originaalne, kõik väärtuslik neis tuleb umbes 10-st erinevast 19. saj lõpu liinist, peaaegu igal Euroopa takul on vähemalt üks esivanem 9. või 10. põlvkonnas sellest kümnest. Ja kaugemale minevikku vaadates — algisa- deks on neil kõigil) Eclipse (1764), Herod (1758), Matchem (1748) ja Achill (1877)

Arnaud Evain kiidab KWPN poliitikat - kuni nende oma takud hiilgasid oma järglastega, piirati väga rangelt valikut nii oma kui importmaterjali osas, aga kui tunti seisakut, lubati suuremat riski. Huvitav, et isegi Heartbreaker on kuulunud täkkude hulka, kelles esialgu kaheldi. Christopher Hector lõpetab oma loo tõdemusega, et kõik „värrad“, kes end õigustavad, on paari põlvkonna pärast neid kasutanud tõuraamatute jaoks juba omad ja puhtatõulised. Enamus hollandlasi on ju veendunud, et hannover Voltaire, holsteinid Indoctro ja Burggraaf, prantsuse ratsahobused Calvados (Sable Rose) ja Guidam (Adagio) on puhtad hollandi ratsahobused. Nii me ju teemegi, et eelistame teiste tõuraamatute takke, aga me teame ja tunnistame, kust nad tulevad.

Maailma täkkude turul

Viimases Breeding News numbris on pikad artiklid suurtelt autoriteetidelt Bernard Le Courtois`lt ja Christopher Hector`ilt, kus palju arutletakse täkkude aretusväärtuse ja selle määramise õigsuse üle, kuigi esimene kirjutab prantsuse ratsahobuse (SF) aretuse olukorrast, teine Saksamaa ja WBFSH täkkude edetabelitest.

Le Courtois võrdleb Prantsusmaal edu saavutanud takistusõidu täkke kahes edetabelis. Esimene järjestab täkkud rahvusvaheliste võistluste võitjate arvu järgi 2012. a ja selles on: 1. Quidam de Revel (Jalisco) ja Kannan (Voltaire) 8 võitjaga, 3. Diamant de Semilly (Le tot de Semilly) 7, 4. Cumano (Casini) 6, 5. Dollar du Murier (Jalisco) 5, 6. Quick Star (Galoubet) 4, 7. Carthago (Capitol I) 3 ja 8. Baloubet du Rouet, Lando, Rosire, Voltaire, Scheriff d'Elle, Alligator Fontaine, Apache d'Adriers, Timorak des Isles kõik kahe võitjaga.

Kuna järglaste arv võistlevas vanuses on erinev (Kannan 465, Carthago 43), siis järjestas ta need täkkud ka võitjate protsendi järgi kõigist selles vanuses järglastest ja tulemus oli: 1. Cumano 9,83%, 2. Timorak des Isles 4,76%, 3. Lando (Lancier) 4,08%, 4. Carthago 3,97%, 5. Baloubet du Rouet 2,19%, 6. Scheriff d'Elle (Jalisco) 2,08%, 7. Quidam de Revel 1,88%, 8. Kannan 1,72%, 9. Dollar du Murier 1,59% 10. Diamant de Semilly 1,59%.

Kokkuvõttes domineerib siiski suurelt Ibrahimii liin, eriti selle Alme haru Jalisco B, Dollar du Murier ja Galoubet A kaudu. Väga hästi sobivad SF märade välismaised (kausa keelatud) liinid Capitol I (Carthago ja Cumano), Landgrafi (Lando) ning Prantsusmaalt alguse saanud Furioso II (Voltaire, Kannan) järglastega.

Le Courtois suur mure on parimate täkkude liigne populaarsus. Näiteks Kannan saab igal aastal ca 600 mära Prantsusmaal ja sama palju välismaal. Mõned väga head täkkud ei saa aga elu jooksul kokku tuhandet. Käib võitlus täkuomanikega – kui SF piiras mõne täku kasutamise 200 märkega, tõstsid omanikud hinna SF tõuraamatule 2-3 korda suuremaks kui teistele ja märaomanikud hakkasid oma SF märade järglasi kandma teistesse tõuraamatutesse.

Teine aretusele kahjulik nähtus on Le Courtois meelest BLUP aretusindeksite võtmine täkkude valiku aluseks. Sellega väheneb hindajate/ekspertide osa, vähem vaadatakse kehaehitusele ja tervisele. Eriti vähendab see täisvereliste täkkude kasutamist, kes pikas perspektiivis on väga vajalikud. SF ongi loobunud BLUP edetabelite avaldamisest.

Üldiselt on SF aretuspoliitika peamine testida võimalikult palju noori täkke, et genofond ei kitseneks üksikute tippude ümber (mõnel aastal paaritavad 2-3 moetakku 20-25% kõigist 8000 paaritatud märest). Järglaste hindamine on aga aretusele olulisem täku enda hindamisest. Mõned juhtivad täkuomanikud pakuvad seepärast isegi noore täku tasuta paaritust igale vana kuulsa täku paarituse ostjale. Vaid tänasele mõeldes majanduslik kahju, tuleviku jaoks aga vajalik, et noori täkke avastada.

Christopher Hector ei ole rahul Saksamaa keerulise BLUP valemiga, kus arvestatakse suurt hulka täku eellaste ja külg-sugulaste näitajaid, aga tippsaavutusi mitte. See annab küll eelise noortele andekatele täkkudele, aga ka keskpärasustele, kel pole ühtki järglast maailma tipus. Teine äärmus on WBFSH edetabelid, kus täkkud järjestatakse lihtsalt järglaste poolt FEI edetabelites saadud punktide järgi.

Suured erinevused on näiteks, et koolisõidu maailma parim täkk WBFSH järgi De Niro ei pääse Saksamaal 1% (44 täkk) hulka, samas Saksamaa kümnest paremast on ainult kolm WBFSH saja parema hulgas (Jazz 1./3., Don Schufro 1./6., Breitling 5./16.). Takistusõidus ei pääse Saksamaa võrdsest parimad Diarado, Perigeux ja Stakkato Gold (indeks 169) WBFSH saja hulka, Saksamaa neljas ja teenekaim täkk Stakkato (168) on 84., aga Saksamaal edukad, aga mitte seal sündinud Heartbreaker 7. (164), Cornet Obolensky 5. (166) on WBFSH edetabelis vastavalt 4. ja 6.

Näib, et Saksamaa poliitika eesmärk on seesama Le Courtois paljuräägitud noorte täkkude eelistamine, aga süsteemi, mitte veenmise kaudu.

Avaldame siinkohal ka WBFSH 2013. a edetabelid:

Koolisõit

1. (1) DE NIRO – 27.24
2. (3) GRIBALDI – 22.385
3. (2) JAZZ – 20.680
4. (4) FLORESTAN I – 15.428
5. (5) DONNERHALL – 11.648
6. (7) DON SCHUFRO – 8.195
7. (8) MICHELLINO – 8.134
8. (10) SANDRO HIT – 7.755
9. (11) COME BACK II – 7.690
10. (21) NEGRO – 6.772

Takistusõit

1. (1) BALOUBET DU ROUET – 11.659
2. (2) KANNAN – 11.208
3. (4) QUICK STAR – 7.952
4. (5) HEARTBREAKER – 7.853
5. (9) DIAMANT DE SEMILLY – 7.663
6. (15) CORNET OBOLENSKY – 6.713
7. (3) DARCO – 6.232
8. (19) MR. BLUE – 5.366
9. (14) NUMERO UNO – 4.966
10. (13) CONTENDRO I – 4.882

oäeva
kajaline

Mis meil on, mida me tahame

AIGO KOLLOM,
ESHKS juhatuse
esimees

Kui üks maailma targemaid sporthobuste kasvatajaid dr Jan Greve meie ülevaatuse järel loengu pidas ja küsimustele vastas, ütles ta: „Ärge mõelge, mis teil on, mõelge, mida te tahate!“ Aga kas me üldse teame, mis meil on ja mida me tahame? Ja mida me teada tahame?

Teadad võiks rohkem endast ja teistest. Kogu hobumajandus võiks olla kaardistatud. See ei tähenda vaid geograafilist kahemöötmelist, vaid mitmemöötmelist virtuaalset kaarti. Et oleks teada mitte ainult kus, vaid millised need tallid, maneežid, ratsatalud on, mida kaardile kanname. Kui vähe tead, polegi mõtet mõelda või tahta.

Mujal kaardistatakse hobumajandust tõeselt. Soomes loodi 2007. a teabekeskus Hippolis, asutajad ja rahastajad on Soome Hippos, Soome ratsaspordi liit, Ypäjä Hevosopisto, Soome põllumajandustootjate keskliit (!) ja veel rida ülemaalisi ning ka kohalikke organisatsioone. Miks ei võiks Eestiski olla hobumajanduse teabekeskus, mida toetaksid aretusühingud, ratsaliit, asjalikumad klubid, aga mis peaks ka ise teenima projektidega, mida kirjutab ja teostab. Näiteks Soomes tehti uurimus ühe väikese omavalitsuse hobumajanduse arengueeldustest. Leader-programmist anti 17 000 eurot viis kuud kestnud tööks 3 000 elanikuga, 150 hobusega, 30 talliga ja ühe maneežiga omavalitsuses. Uuritud on kutsekoolide hobumajanduse eriala lõpetajate tööhõivet pärast lõpetamist, ehitatud maneežide tasuvust, hobuste heaolu, klientide rahulolu ja üldse kogu hobumajanduse tegelikkust.

Andmebaaside analüüs annaks olulist teavet ostjale ja aretajale. Peale asukoha ja omaniku võiks andmebaasis kohe näha olla komponenttõugude osakaal protsentides, nagu see on näiteks Prantsuse, aga ka Läti tõuraamatutes. Kogu hobumajanduse arengule annaks palju, kui kõik sugutäkkude populaarsuse ja edukuse näitajad,

kõigi talli- ja ratsutamisteenuste pakkujate võrdlevad näitajad ja muu statistika oleks avalik, erapooletu ja usaldusväärne, kui infoga tegeleks sõltumatu keskus (meie oludes üks inimene) hobumajanduse nõukogu suunamisel, mitte iga tootja või aretusühing eraldi.

Kus raha on, tahaks igaüks teada, aga ei julge küsida. Paljud hobusekasvatajad usuvad, et Eesti riik toetab just hobuseid vähem, kui seda mujal tehakse, ja ohustatud tõuge eriti vähe. Sellise kurtmise peale on põllumajandusministeeriumis tehtud kokkuvõte, kui palju ja kuidas on riik hobuseid toetanud. Ümarlaua, kus seda tutvustati, protokollis on öeldud: „Summad, mis on hobumajanduse toetamiseks läinud, on üllatavalt suured, aga maastikul on ikka vähe näha. Võiks moodustada koordineeriva nõukogu, mis annab oma kaaskirja eelistatava projekti toetuseks. Peaks rohkem toetama teavitamist läbi erialaajakirjade nagu Oma Hobu, toetama kodulehekülgede arendamist jne.“

Vastavalt sellele soovitusel teavitame, kuidas toetati hobumajandust aastatel 2007-2011:

- karjatamistoetus 177 267 eurot,
- majandustegevuse mitmekesistamise toetus 833 436 eurot,
- loomakasvatusehitiste investeeringutoetus 98 825 eurot,
- noore põllumajandustöötaja toetus 239 945 eurot,
- koolitustoetus ca 30 000 eurot,
- Leader-programmist eraldati hobustega seotud projektidele 412 603 eurot,

Kokku ligi 1,8 miljonit eurot ehk 360 000 eurot aastas.

- Ohustatud tõugudele maksti 2011. a 2 228 hobuse eest kokku ca 400 000 eurot aastas
- Aretustoetust maksti 2011. a kokku 197 950 eurot aastas, sellest Eesti Hobusekasvatajate Seltsile (EHS) 125 128 ja Eesti Sporthobuste Kasvatajate Seltsile (ESHKS) 72 822 eurot.

Selgituseks: aretustoetuse ühikumäärad olid varsa tõuraamatusse registreerimine 190.40, ohustatud tõugu varsa registreerimine eest 302.10, jõudluskontrollis osalenud 2-6-aastase hobune 101.50 eurot. Samade ühikumääradega jagati raha 2012. aastaks, EHS sai 140 936 ja ESHKS 73 711 eurot.

2013. aastaks on ühikumäärad muudetud: varsa tõuraamatusse registreerimine kõigile tõuraamatu-tele võrdselt 190.40, jõudluskontrollis osalenud ohustatud tõugu varsa eest 213.20, teiste eest endiselt 101.50 eurot.

Kui natuke nende numbrite üle järele mõelda, siis tundub, et suurem probleem kui raha vähesus on selle kasutamise sihipärasus. Kas tõesti kulub aastas ligi miljon eurot maksu- maksja raha hobumajanduse arengule või on hobusekasvatuse peamine mõte Eestis lihtsalt toetuste küsimine, nagu võis aru saada ühe Rahvaliidu poliitiku ammusest esinemisest hobusekasvatajate ees.

SUUREM PROBLEEM KUI RAHA VÄHESUS ON SELLE KASUTAMISE SIHIPÄRASUS.

Hobumajanduse arengu mõistmiseks tuleks aru saada, et hobune ei ole enam eluks tingimata vajalik, ta kuulub suures osas nn meelelahutustööstusesse, laiemalt võttes sellesse majandusse, mis loob inimesele aina uusi vajadusi, et neid siis rahuldada. Ratsu-

Mõned arvud hobusekasvatuse poolelt.

Varssu sündis Eestis peetavates tõuraamatutes:

	2012. a	2011. a	2010. a
EHS			
Eesti hobune	232	209	221
Eesti raskeveohobune	32	42	46
Tori hobune	64	76	79
Trakeeni hobune	17	20	22
Araabia hobune	6	7	5
ESHKS			
Eesti sporthobune	167	176	224
Eesti ratsaponi ja väikeponi	96	80	62
VTHÜ			
Vana-tori hobune	3	-	-
Traaviliit			
Soojavereline traavel	6	12	8

tamine võib tekitada sõltuvuse, nagu moodsas reklaamstiilis öeldakse.

Meie dilemma ongi, kas pidada tähtsamaks hobusesõitlaste kasvatamist või hoopis toetussõitlaste säilitamist. Esimesel juhul jõuame kunagi normaalse hobumajanduseni, teisel juhul oleme abimajand muu põllumajandustootmise kõrval. (Vasta tabelit ülal)

Mõned arvud ka hobuste kasutamistest. Eesti ratsaspordi liidu andmeil peeti meil 2012. a 97 rahvuslikku ja seitse rahvusvahelist võistlust kokku ca 7 500 stardiga. Rahvuslikel võistlustel osales ca 1 000 hobust, neist alalise litsentsiga 600. Kuna oli ka võistlusi väljaspool ERL kalenderplaani, on võistelnud hobuseid tegelikult veidi rohkem. Kui palju hobuseid elab turismitaludes, jalutushobustena

teine on olümpiahobune, aga õppehobuse hinnaga. Nii arvavad tarbijad. Aretajatest mõni tahaks kasvatada maailma parimaid hobuseid, kes kuuluksid ometi ohustatud tõugu. Ja seda päris tõsimeeli!

Millised hobused meil tegelikult kasvavad, oleneb kõige rohkem sellest, millised inimesed neid kasvatavad. Üks seisukoht on, et aretustoetus olevat tegelikult regionaalpoliitiline toetus ja toetada tuleks hobuse ülalpidamist, aga mitte jõudluskontrolli, mis käib vanainimestele kuskil metsa taga üle jõu. Tahetakse sellist regionaalpoliitikat, mis kindlustaks iga hobusekasvataja elu nii, et ta võiks rahu-likult trepil istuda ja vaadata, kuidas loojuva päikese kiirtes karjamaal sööv hobusekari heidab aina pikenevaid varje, kuni kaob hämarusse.

Aga mis siis, kui tuleksid hakkajad lapselapsed, paneksid kõik hobused sadulasse, hakkaksid ringi kihutama, takistusi ehitama ja hüppama, veaksid hobused ja vanainimesedki võistlustele, müüksid, ostaksid, vahetaksid, ehitaksid. Millist Eestit me tahame?

(Ruum sai otsa, palju juba öeldust vajaks selgitamist, põhjendamist ja vaidlemist, palju jäi ütlemata, näiteks parteilise mõtlemise kohta, kui lojaalsus ja kambavaim ei lase näha enda ega teiste vajadusi, õigusi ja kohustusi. Mõtleme veel!) H

kodudes ja kui palju on muidusõjajaid või rannaniitide hooldajaid, selle kohta andmeid pole.

Arvud arvudeks, aga millist hobust me tahame? Üks äärmus on „seisuhobune“ turistile, kes ei julgegi ratsutada, aga selga ronida tahaks,

Tõu

säilimine või jätkumine

TEKST: RAIGO KOLLOM

Näiteks Saksamaal pärast II maailmasõda. Olukord oli ju masendav – 1936. aasta olümpiamängude kõik individuaalsed ja võistkondlikud kullad võitnud Saksa ratsanikud olid oma raskete ja aeglase hobustega hädas, et üldse auhinnalistele kohtadele jõuda. Tõsi, Saksa hobused olid ka sõjajärgsete aastate suurvõistlustel arvulises enamuses paljude riikide sportlaste all, aga võitjad olid teised. Isegi parim hüppehobune Halla ei olnud õieti päris Saksa hobune – tema isa oli traavel Oberst, ema Helene oli Prantsus-

maalt sõja ajal saagiks saadud tundmatu põlvnemisega mära. Kirja pandi Halla hesseni tõuraamatusse.

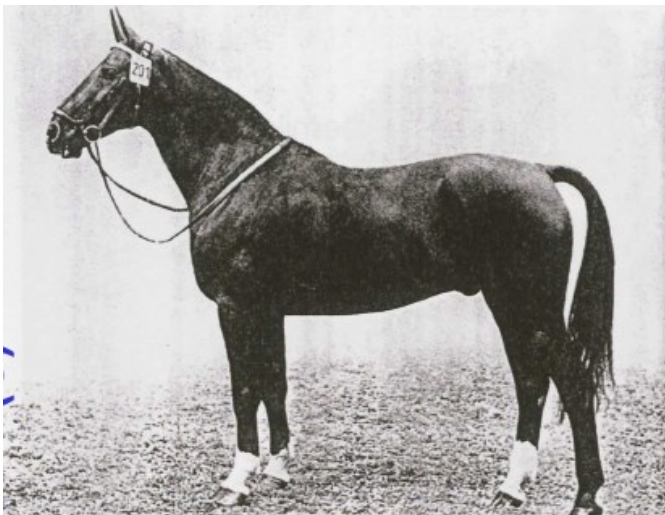
Kõik takistussõidu olümpiaavõitjad 1952-1972 peale Halla (1956) olid 50% või rohkem täisverelised, tõunimetustelt oli Ali Baba (1952) anglo-araablane, Posilippo (1960) itaalia sporthobune, Lutteur B (1964) prantsuse ratsahobune, Snowbound (1968) puhas täisvereline, Ambassador (1972) iiri sporthobune. Omaette kurioosumina oli isegi enne sõda Saksa hobusekasvatuse võidusümboliks saanud Tora (1936. aasta olümpiaavõitja takistussõidus) väga vähe holstein, nagu teda ametlikult nimetati. Tema isa oli hackney täkk ja emaisa täisvereline ratsahobune.

Huvid sageli vastandlikud

Saksa aretajatel oli tekkinud tõsine ohutunne, et nende rasked ning võimsad hobused kaotavad turu. Ja leiti, et säilitamiseks tuleb neid muuta. Muudeti aretuseesmärke ja sugutäkkude valimine teistest tõuraamatutest kasvas kiiresti. Holsteini tõuraamatus domineerisid peagi Cottage Son xx, Landgraf xx, Cor de la

< Halla (1945-1979) oli sisuliselt tõutu ristand, juuresoleva foto kommentaar Lothar Seyferti raamatus „Praktisches Reiten“ ütleb, et tal pole erilisi kehalisi eeldusi tippsaavutusteks. Kuid ta võitis 125 rahvusvahelist starti, 1954. ja 1955. aastal MMI, 1956. aastal OM kuldmedalid ja 1956. ning 1960. OM võistkondliku kulla. Tõi pärast spordist lahkumist kaheksa varssa ja elas 34 aastat.

Meteor (1943-1966, i Diskus, ei Nebelhorn) oli puhta holsteini, nn saksa talu-pojahobuse tüübi parim esindaja takistusõidus. Osales 1952., 1956. ja 1960. aasta OM-I ja sai vastavalt 3., 4. ja 6. koha individuaalarvestuses. Juba 1951. aastal võitis Hamburgi hüppederbi, 1958. EM kulla. Oma viimase stardi tegi 1961. aastal, võites Aacheni Rahvaste Auhinna. Oli sakslaste populaarseim hobune kogu elu.

Contender (s 1984, i Calypso II, ei Ramiro) on tänapäeva holsteini aretuse edukaim esindaja – tema järglaste võidusumma 6,2 mln eurot on siiani takistusõidu ajaloo suurim. Aretuslikult on Contender hea näide tõu jätkamisest, kasutades parandajatena täisverelisi, prantsuse ratsahobuse ja anglo-araabia täkke (Cor de a Bryere, Ladykiller xx, Cottage Son xx, Ramzes x).

Bryere, Furioso xx – täkud, kelle vastu olid alguses paljud, kui mitte enamik aretajaid. Praeguseks aga on raske leida holsteini hobust, kelles poleks üldse nende täkkude verd.

Kui sellist aretust nimetatakse tänapäeval vahel tõu säilitamiseks, on tegemist lihtsalt keelelise anakronismiga. Kunagine säilitamise mõiste koondas endasse nii tõu (aretuse) jätkamise turu nõuetega kaasa minemise huvides kui tõu genofondi säilitamise keskkonna bioloogilise mitmekesisuse huvides. Ja need on sageli vastandlikud huvid.

Praeguseks on säilitamise mõiste muutunud. 1960-70ndatel aastatel, kui Saksamaal muudeti oma tõugude aretusprogramme, ei olnud veel FAO geneetiliste ressursside säilitamise plaani ega Euroopa Liidu piiranguid tootmise riiklikule toetamisele. Alles 1995. aastal laiendas FAO 1983. aastal loodud taimekasvatuse geneetiliste ressursside komisjoni volitusi ning nimetas selle ümber toidu ja põllumajanduse geneetiliste ressursside komisjoniks, mis hakkas tegelema loomatõugude säilitamise jälgimise ja koordineerimisega. Ohustatud loomatõugude nimekiri saadi kokku alles 2005. aastaks.

Selle komisjoni määrustes ja tõugude säilitamise alastes teaduslikes publikatsioonides kasutatakse peamiselt väljendeid *conservation* ja *preservation*, seda eriti selleks, et teha vahet säilitamisega laiemas mõttes. See mõiste, säilitamine kitsamas mõttes, ei tähenda mõne piirkonna või tõu aretustegevuse toetamist, et konkurentsist vastu pidada, vaid kogu maailma jaoks kadumisohtu olevate originaalsete ja unikaalsete ressursside säilitamise rahvusvahelist koordineerimist ja toetamist. sellistena, nagu nad on olnud palju põlvkondi.

Samas vaimus, aga oma huvidele vastavalt on Euroopa Liit kehtestanud ohustatud tõugude toetused keskkonnatoetustena, mille aluseks ei ole tõu ohustatus mingil maal, vaid kogu Euroopas. Vastavalt on FAO nimekirjas puhtatõuline araabia hobune ohustatud tõug näiteks isegi Iiri-maal, Saksamaal, Inglismaal, Poolas, väljaspool Euroopa

Liitu isegi Egiptuses, Venemaal, Iraanis, ainult Ameerika Ühendriikides mitte. Aga eurotoetusi ei maksta araabia hobustele kusagil Eu-roopas, Venemaal kuuldavasti on makstud. Ja mingi aretusvaldkonna tõsine toetamine konkurentsist püsimiseks on lubamatu riigiabi, sekkumine turu toimimisse.

Õiged sõnad puuduvad

Eesti keeles tundub sõna „konserveerimine“ tõu kohta naeruväärne ja seda ongi naeruvääristatud. Kuna mõned sõnad, mida on kasutatud teistes keeltes säilitamise kohta laiemas mõttes, võivad tähendada ka jätkamist, sobiks meil kasutada tõu jätkamist laiema ja tõu säilitamist kitsama sisuga mõiste jaoks.

Säilitamist kui genofondi konserveerimist peetakse meil millegipärast võimatuks, ja ükski tõug ei peagi igavene olema. Oskusliku aretusega võib ka puhtana konserveeritud tõug siiski kaua vastu pidada, aga ainult siis, kui tegeletakse spetsiaalselt genofondi säilitamise, mitte turul vastu pidamisega, kui esiplaanile seatakse eristumine teistest, enamasti edukamatest tõugudest.

Spetsiaalsetest abinõudest on olulisim tõuraamatusse vastu võtmise kitsendamine. Ohustatud tõuge säilitavad tõuraamatud ei registreeri tavaliselt rohkem kui 1/8 võõrveresusega hobuseid puhtatõulistena. Ühest küljest tuntakse väikese arvukuse tõttu raskesti välditavat inbriidingu-, teisest küljest komertshuvides varitsevat ristamisohu. Tavaliselt lubatakse sellistes tõuraamatutes nn veretilga lisamist, kuid puhtatõulisteks loetakse vaid neid hobuseid, kellel see võõra vere tilk jääb kolmandasse põlvkonda. Aga on ka väga radikaalseid programme võitlemas mõlema ohuga korraga, näiteks Norra Fjordi-hobuste Register Põhja-Ameerikas ei registreeri, vaid sisuliselt heidab tõust välja:

- tugevalt inbriidised hobused: isa ja tütre, ema ja poja, venna ja õe, poolvenna ja poolõe järglased;

- kõik täkkud ja märad, keda on kasutatud teiste tõugudega ristamisel. Selliste hobuste omanike aretusühingu liikme õigused peatatakse ja nende nimed avalikustatakse vastavas nimekirjas

Ühes tähelepanuväärses tõus on leitud ristandite registreerimiseks omapärane võimalus. Nimelt üks maailma vanimaid kultuurtõuge, *cleveland bay* Inglismaal ei pea täisverelisi tõuge endast paremaks, nende kasvatajate enamus on keeldunud oma märasid täisvereliste täkkudega massiliselt parandamast, kuigi on uhked mõne sellise ristandi edu üle spordis. Selle asemel on loodud *cleveland part bred* tõuraamat, kuhu registreeritakse *clevelandi* täkkude järglased teiste täkkude märadega. Aga *clevelandi* märade järglasi teiste tõugudega omaks ei tunnustata. Nii näidatakse tõelist usku oma tõu erilisusesse ja paremusse, et ta pole parandatav, vaid on parandaja.

Enamus ohustatud tõuge on loonud aga paralleelsed nn segavereliste hobuste tõuraamatud, et leevendada omanike majanduslikku kahju range säilitamisprogrammi täitmisel. Neisse kantakse sellised hobused, kelle järglased võivad kunagi tagasiaretuse teel puhtatõulisteks saada, aga ka hobused, keda toodetakse teadlikult turule, lisades parema müügi-edu nimel teiste tõugude verd. Osa selliseid tõuraamatuid kannavad nimetust *part-bred*, kuid nende nimetamine poolverelisteks ei ole alati õige, sest poolvereline saab eesti keeles olla siiski vaid araabia või inglise täisverelise hobuse verega ristand. Enamasti *part-bred* sellist ristamist tähendabki.

Igal tõuraamatul oma eesmärk

Selle pika jutu mõte on, et peaksime täpsustama oma sõnavara ja tegema vahet, mis on tõu säilitamine ja mis tõu (aretuse) jätkamine. Tõuraamatud jagunevad selles mõttes kolmeks: ohustatud tõuge **säilitavad** tõuraamatud, oma tõugude aretust ja omapära **jätkavad** tõuraamatud ja **uusi tõuge loovad** ning arendavad tõuraamatud. Kui vaadata nende aretusmeetodeid, on erinevused selged.

Iga tõuraamatu aretuseesmärk saabki ju olla üks kolmest: kas säilitada vana tõug (genofondi konserveerimine näiteks *cleveland bay* või vana-oldenburgi tõus), jätkata tõugu seda mõõduka ristandaretusega parandades

Cleveland Bay on Inglismaa vanim oma tõug, selle alguseks peetakse 17. sajandit. On olnud peamiselt tõlla- ja kahurväehobune, tänapäevalgi kasutusel kuninglikel väljasõitudel töldade ees. Üks puhtamini säilitatud tõuge, kui ponitõud ja täisverelised välja arvata. Rohkem kui on tema ajaloo teisi tõuge kasutatud, on ta ise olnud komponenttõuks oldenburgi, hannoveri, holsteini ja isegi viadimiri raskeveohobuse loomisel. 2006. aastal oli puhtatõulisi *cleveland bay* hobuseid 550.

(näiteks hannoveri aretus) või luua uus tõug radikaalse ristandaretusega (näiteks KWPN, BWP).

Oma tõugu jätkavate ja uute tõuraamatute vahel praeguseks enam suuri erinevusi ei ole. Mis olid, on kadumas. Näiteks prantsuse ratsahobuste tõuraamat (SF) lubas kaua vaid viie Prantsusmaa oma tõu omavahelist ristamist, aga alates 2009. aastast võib tunnustuse saada iga Maailma Sporthobuste Kasvatajate Föderatsiooni (lüh WBFSH) liikmeks oleva tõuraamatu täkk, kui tal on head võistlustulemused. Kus erinevusi on, seal on need jälle rohkem keelelised probleemid. Näiteks ei saanud ju Hollandis tõule nimetust anda esialgu peamise komponendi gelderlandi järgi või ammuigi mitte Prantsusmaal anglo-normanni järgi. Aretuse jätkamiseks tuli anda tõule nimi riigi järgi, Saksamaal tehti seda liidumaade järgi. Ohustatud tõud on kohalikumad, seal on tõunimetused sageli väga väikeste kohtade järgi antud, näiteks dülmene poni.

Üks võimalus tõugude aretuseesmärke võrrelda oleks ju ka see, kui võrd tahetakse olla kohalik, kui võrd rahvusvaheline. See on aga juba teine teema.

Kui olin selle teksti lõpetanud, andsin abikaasale lugeda. Tema nõudis, et ütle ka iga Eesti tõuraamatu kohta otse välja, millega ta selles jaotuses tegeleb. Mina vastasin, et igaüks peaks ise vihjast aru saama. ■

päeva
kajaline

PÜÜTI TÕESTADA

TÕESTAMATUT

RAIGO KOLLOM,
ESHKS juhatuse
esimees

Hobumajanduse nõukogu viimasel istungil tutvustati Eesti Maaülikoolis tehtud uuringut „Tori hobusetõu analüüs põlvnemisandmete ja DNA markerite põhjal“.

Artluse käigus märkisin, et 2013. a tori tõuraamatu TA osa varssadest umbes kolmandik on võõrveresusega 25% või rohkem. Pärast koosolekut tuldi minu juurde etteheitvalt ütleva, et tegelikult on sellise võõrveresusega ainult 11 varssa 40st. Võtsin siis andmebaasi korralikult läbi ja sain tulemused, mis on näha juuresolevas tabelis.

KUI SUUR ON VÕÕRVERESUS TORI TÕURAAMATU TA OSAS?

Mida see tabel näitab? Näeme, et 3. põlvkonnas on 25% ja suurema võõrveresusega tõesti 11 varssa 39st (mitte 40st). Neist on ühel, Portlandil, koguni pooled eellased 3. põlvkonnas sporthobused, kaugemates põlvkondades see suureneb ja jõuab muide 6. põlvkonnas 75%ni. Veel kahel hobusel, Primadonnal ja Aldersainil, on võõrveresus 37,5% ja suureneb kaugemates põlvkondades üle 50%.

Järgmises, 4. põlvkonnas on aga suure võõrveresusega hobuseid koguni 18, peaaegu pooled. Tõsi on, et need 28 hobust, kelle võõrveresus 3. põlvkonnas on väiksem kui 25% (13 juhul 12,5%, 15 juhul 0), justkui vastaksid Põhjamaade geenipanga soovitudele, mida peetakse ohustatud tõugude säilitamise mitteametlikuks eeskirjaks. Selles peetakse ohustatud

Tori tõuraamatu TA osa 2013.a.
varssade võõrveresus

Hobuse nimi	Eellaste 3. põlvkond	Eellaste 4. põlvkond	Eellaste 5. põlvkond
ALDERMAN	12,50%	25%	
ALDERSAIN	37,50%	43,75%	59,38%
AMOR	12,50%	25%	34,38%
ANALOG	25%	37,50%	46,88%
ANORA	0	12,50%	21,88%
ARBUJA	25%	31,25%	37,25%
AREEN	0	12,50%	21,88%
ARNOLT	25%	31,25%	34,38%
ART	12,50%	25,00%	31,25%
ARTIUS	25%	37,50%	
BRITA	12,50%	18,75%	
FAALLUR	25%	25%	31,25%
HADES	0	0	0
HECTO-HERTZ	12,50%	25%	34,38%
HELGE-HILDA	0	12,50%	18,75%
HELX	0	6,25%	15,63%
HELLA	12,50%	18,75%	
HIRSTI	0	6,25%	25%
HOLLI	0	12,50%	15,63%
HUPERT	12,50%	25%	31,25%
LAURENT	0	6,25%	
LAVENDEL	12,50%	18,75%	21,88%
LEENA	0	6,25%	9,38%
LORDY	0	6,25%	12,50%
LURICH	12,50%		
LUUNE	0%	6,25%	
POISS	25%	37,50%	43,75%
PORTLAND	50%	68,75%	71,88%
PRIMADONNA	37,50%	56,25%	64,26%
PUKA	25%	37,50%	40,63%
VAARIUS	12,50%	37,50%	43,75%
VAHOR	0	6,25%	
VALENCIA	12,50%	18,75%	
VAPPER	0	9,38%	
VAPRUS	25%	43,75%	
VARMAS	0	6,25%	
VASALL	12,50%	25%	28,13%
VIN DIESEL	12,50%	18,75%	21,88%
VOLFRAM	0	6,25%	

tõu võõrveresuse lubatavaks piiriks 12,5% ehk 1/8. Aga see ei tähenda, et kaugemates põlvkondades võib see suurem olla, tavaliselt on vastupidi. Meie tori TA nii suur võõrveresuse protsent kaugemates põlvkondades näitab, et tegemist on tõuga, mida on alles hiljuti parandatud teiste tõugudega mingile säilitamisele mõtlemata, ja viimasel ajal hakatud näiliselt säilitama või isegi tagasi aretama. Just näiliselt. Tegelikult seda, mis on TA genofondis unikaalset, hoopis tõrjutakse välja. Vaadates 2013. a varssade põlvnemist, näeme, et ligi pooltel juhtudel (14 varssa 29st) on isa võõrveresus suurem kui ema oma. Täheandab, ei vähene võõrveresus, vaid vana genofond.

Konsolideerumine käib aga selliste sõlmeellaste ümber, nagu hannoverid Absinth (7 juhul) ja Premium (4 juhul). Ja seda nn ohustatud

et see on suhteliselt homogeenne populatsioon. Siin sobiks meenutada akadeemik Villemsi kunagi rahvuste geneetika kohta toodud näidet, et suuri populatsioone võrreldes on eestlaste ja bantu neegrite või paapuate geneetiline erinevus väike, aga kaks eestlast võivad omavahel kuus korda enam erineeda. Erinevused on olemas, kui uurida väiksemaid rühmi ja spetsiaalsemaid tunnuseid või geenialleele.

KAS TORI TÕUG ON UNIKAALNE JA KONSOLIDEERUNUD?

Kuulus geneetik Sponenberg on väitnud, et säilitada on mõtet ainult neid tõuge, mille genofond on unikaalne ja konsolideerunud. Küsisin ka tori tõu kohta, kas see on unikaalne ja konsolideerunud. Vastus oli, et tuleb vaadata ka kultuuripärandi ja ajaloolist väärtust. Kuidas säilitab selline pidevalt

PÜÜDES SÄILITADA VÕIMALIKULT KÕIKE, N-Ö VÄÄRTUSTADA EELNENUD ARETUST, KAOTAME SELLE, MIS TÕESTI SÄILITAMIST VÄÄRIB, ON UNIKAALNE JA KONSOLIDEERUNUD

populatsioonis, TA osas! Ning ikka räägitakse vajadusest säilitada ühise ohustatud tõuna seda, milline oli tori tõug 2008. a, kui säilitusprogramm kehtestati.

See pole ohustatud genofondi säilitamine, vaid tavaliste soojavereliste hobuste Eestis kasvatamise ebaausa toetamise katse, et nad Euroopa vabas ja halastamatus konkurentsivõidus vastu peaksid. Kui teha uuring eesti sporthobuse ja kogu tori praegusest genofondi võrdlemiseks, võib lühemat sündide ajavahemikku valides kergesti avastada, et nad moodustavad ühe geneetilise populatsiooni. Ka kogu Euroopa soojavereliste hobuste kohta võib öelda,

arenev tõug vana talukultuuri, põllutöö- ja kirikusõiduhobust, see oleks omaette huvitav uurimisteema, aga genofondi säilitamise kohta ei tõestatud tutvustatud uuring küll kuidagi, et see on ühtlik tõug. Tunda oli hoopis selgelt väljendamata soovi jõuda põlvnemise ja geneetika andmete vaadatavate sellise teadusliku järelduseni, mis paneks tegema poliitilist järeldust, et kogu tõug kui üks geneetiline populatsioon väärrib ohustatud tõu toetust. Ilmselgeid alampopulatsioone ei tõestatud selgelt esile, kuigi neid ei saa mitte näha.

Mida on väärt geneetika, mis peab homogeeneks tõugu, kus on selliseid erinevaid hobuseid, nagu

väga hea hüppehobune Copherfeld (isa ja emaisa holsteinid, emaemaisa ja emaemaemaisa hannoverid, üks tori mära 4. põlvkonnas ehk 1/16 tori verd) ja Ute Wohlrabi sugutäkk Hesperos ex Humberto (3. põlvkonnas kuus eellast isaliinis Hetmani kauged järglased, kaks eellast postjebretoni täkuliinidest, 4. põlvkonnas 9/16 Hetmani ja 7/16 postjebretoni isaliine)? Küsimus pole mitte ainult selles, kas nad on erinevatest alampopulatsioonidest, vaid kas nad võiksid olla erinevatest tõugudest. Teises äärmuses, ikka ühest tõust unistades, oleks loogiline, et kui ei leita küllalt selgeid TA ja TB erinevusi, kas pole siis asi hoopis selles, et TA ja TB piir on vales kohas? Kui tori TA-populatsiooni analüüsis grupeerus ainult 53% hobustest samasse geneetilisse klastrisse, siis need 53% ongi kogu TA-populatsioon. Prognoositakse küll TA ja TB eristumist tulevikus, mis saab toimuda ainult kiire tagasiaretuse teel, aga tegelik aretaja sellega kaasa ei lähe, vaid kasutab ikka sportlikke täkke.

Millise olukorran on tori tõug jõudnud senise aretustööga genofondi säilitamise aspektist, selgub, kui vaadata jälle 2013. a 4. põlvkonda. Seal ja eelnevates põlvkondades on ainult ühel hobusel puhas tori põlvnemine, kõigil teistel on võõrverd vähemalt 6,25 % (üks eellane 16st). Loomulik on küsida, kas raske soojaverelise sammuhobuse (nagu seda ideaaliks peeti Mikkeli Ilmjärve ajal) säilitamine on üldse võimalik? Või mida siiski säilitada? Ühel varasemal koosolekul vastati tori tõu ühtsuse kaitsjate poolt mingile (mitte minu) etteheitele ausalt: „Me säilitame seda, mis meil on.“

Püüdes säilitada võimalikult kõike, n-ö väärtustada eelnenud aretust, kaotame selle, mis tõesti säilitamist väärrib, on unikaalne ja konsolideerunud. Antud juhul ähvardab oht tuua geneetiliselt huvitav unikaalne genofond ohvriks tavalise universaalse hobuse kasvatajate huvidele. See väike genofond peaks meil olemas olema vana-tori ja TA osalistest hobustest näol, kelle sugupuus

äeva ajaline

ei ole üheski põlvkonnas üle 1/8 võõrverd (äärmisel juhul märadel 1/4). Ka käsitletava uuringu tulemused võivad mingiks kriteeriumiks olla, kui kasutada EHS 2012. A aastaraamatu artiklis välja toodud 75% klastrile vastavuse kriteeriumi. Seda autorid ise küllalt olulisena esile ei tõsta, aga selle järgi tuleb välja, et uuritud 36st TA hobusest ei ole 17 selle alampopulatsiooni jaoks puhtatõulised. Aga 19 on!

MITU TORI TÕUGU EESTIS ON?

Arvamusi olen kuulnud kolme – on üks, kaks või kolm tori tõugu. Kaks on siis keskmine ja kõige vähem vastuolus hobuste, mitte inimeste jaotumisega klastritesse. Nimetusedki oleksid lihtsad – tori hobune ja tori sporthobune. Tean paljusid, ka kõrgeid ametnikke sealhulgas, kes kõik mõtlevad nii, aga mõned ei taha tühja asja pärast tüli sõjakate ühe tõu kaits-

jatega, mõni arvab, et las aeg annab arutust, mõnel on neist kahju, mõni leiab, et neil niigi raske, las nad saavad oma toetused. Toetuste ümber ju see jant käib. TA osast vähemalt kolmandiku väljajätmine vähendaks ohustatud tõu toetuse saajate arvu.

Aga kui TA piir on vales kohas, kas tuleb seda austada nagu riigipiiri, mille muutmise paneb relvi haarama? Geneetiline uuring võib tõenäoliselt leida õige piiri. Kui piiri aga tõesti pole, siis on ju tõestatud, et TA genofond ei erine TB tavalisest soojavereliste hobuste genofondist. Tõeline genofondi säilitamine juba risustatud tõus nõuab selle halastamatut puhastamist. Mingi majanduslik kaalutus ei tohiks siin segada, tõu säilitamine ei ole majandustegevus ja mõte, et tõugu säilitades tuleb jõuda selle arvukuse sellise kasvuni, et ta pole enam ohustatud, on absurdne. See tähendaks tõu kasutamistingimuste muutmist, mis Euroopas võiks juhtuda vaid näiteks pärast aatomisõda. Muide, N Liidus uuriti hobuse vastu- pidavust kiiritusele ja leiti, et see on üllatavalt hea, parem kui inimesel.

Ohustatud tõuge säilitatakse enamasti siiski teatud geenireservina, mida võib kunagi vaja minna, kui

ülearetatud tõugudes hakatakse saada liiga kitsa genofondiga, liiga vähese sigivusega või kehva tervisega järglasi.

TEADUS VÕIKS PUHTAM OLLA

Kuulatud ettekanded tõid ootamatult meelde aja pool sajandit tagasi. Lugesin siis, Hruštšovi sula lõpus, ajakirjast *Voprosõ Istorii* (eesti k Ajaloo Küsimused) huvitavast diskussioonist, kus mindi taas stalinistlikult ideoloogiliseks. Üks vaidleja küsis: „Ei saa aru, millisest leerist (v. k. laagrist) te olete?“ Vastuseks hõigati saalist: „Meie oleme Magadanist.“ Keegi autoriteet rahustas ja õpetas: „Enne kui teha mingi teaduslik järeldus, tuleb mõelda, millised on selle poliitilised tagajärjed.“ Kas see aeg pole ikka veel unustatud ja maha maetud? Poliitika tähendab meie ajal küll mitte seda, kas lähed jälle Magadani, vaid kuhu lähevad toetused.

Sokratesest alates on Lääne tsivilisatsioonis püütud elus hoida mõtteviisi, et teadmine ja iseseisev mõtlemine on kõrgem igast usust ja inimsuhetest. Usk mingi tõu pühadusse ja teadusliku uuringu sõltuvus austusest kellegi vastu on mujalt pärit. **H**

Tõuraamatute tulevik (Raigo Kollom estsporthorse.ee 2016)

WBFSH peaassambleel tarvitses vaid kellelgi kasutada sõna „harmoniseerimine“, kui mõni suure tõuraamatu esindaja silmnähtavalt ärritus. Asi selles, et Euroopa Komisjoni zootehnika komitee juht dr. Sprenger on välja tulnud ideedega, mis üldse ei arvesta hobusekasvatuse eripäraga. Umbes nii, et kui tahate, et hobune on põllumajandusloom, siis olgu nagu kõik. Sprengeri põhimõte on, et zootehniline seadusandlus peab tagama täieliku vabakaubanduse aretusloomade ja aretusmaterjali turul ja vaba konkurentsi tõuraamatute pidamise turul, ühesuguse kõigile loomaliikidele. Selleks tahetakse nõrgendada või kaotada piiranguid, mida tõuraamatud seavad suguloomade kasutamisele ja uute tõuraamatute asutamisele. Täielikult kaoks originaaltõuraamatu mõiste, igal tõul võib olla piiramatult arv võrdsete õigustega tõuraamatuid. Harmoniseerimine tähendab siin seda, et kõigis riikides peab olema ühesugune kord ja võimalused tõuraamatu tunnustuse saamiseks, ühes riigis tunnustatud tõuraamat võib piiramatult konkureerida kogu Euroopa Ühenduses, ühesugused peavad olema kõigi tõuraamatute põlvnemistunnistused, tõuraamatutesse võtmise alused, jõudluskontrolli ja aretusväärtuse hindamine, aretusse tunnustamine.

Päris absoluutset nivelleerimist siiski ei planeerita. Kõik öeldu käib nn puhtatõuliste loomade kohta (teisiti öeldes peatõuraamatute kohta). Ristandi järglased võib kanda (ja neil on õigus kantud saada ilma erilise jõudluskontrollita) peatõuraamatusse alles pärast kaks põlvkonda puhasaretust, s.t. teisest tõust looma järglased alles kolmandas põlvkonnas. Seega ei tohi peatõuraamatus võõrast verd üldse esineda hobuse eellaste kahes põlvkonnas, aga kolmanda põlvkonna kohta võib tõuraamat nähtavasti juba ise reeglid teha. Aga puhtatõulisus tahetakse vähemalt seadusega paika panna, seni on seda igaüks oma mätta otsast vaadanud. Puhtatõuliste loomade aretus tahetakse liberaliseerida ja kõigi loomaliikide kõigis tõuraamatutes harmoniseerida nii, et mingeid piiranguid (valikuid) emasloomadele ega naturaalpaarituses kasutatavatele isasloomadele ei

tohi teha. Iga puhtatõuline loom loetakse tingimisi nii väärtuslikuks ristanditega võrreldes, et tal on õigus järglasi saada. See ongi nii juba praegu täisvereliste aretuses, shetlandi ponide aretuses ja paljudes ohustatud tõugudes. Páris piiranguteta siiski edasi minna ei taheta. Kunstseemenduseks võib aretusühing seada isasloomale tema kasutamise arvulise piirangu, kuni ta on testitud järglaste järgi, aga täielikult testitud ja mingitele normidele vastava isaslooma kasutamist ei tohi mingil moel piirata. Hobusekasvatuses ongi olnud probleem selles, et ette kindlaks määratud jõudluskontrolli tulemuse võivad saavutada väga paljud võrdsed hobused, aga aretusühingud valivad aretusse väga väikese tipu. Selle vastu on Saksamaal palju protesteeritud ja isegi kohtus õigus saadud, et mõne täku tunnustamata jätmine ei ole põhjendatud, kuid aretusühingud jätkavad õigustusega, et selline on liikmete kokkulepe – usaldada oma komisjone. Kindlasti käib nende põhimõtete üle võitlus edasi. Sporthobuste kasvatajad ei saa leppida vähese võimekusega hobuste lubamisega puhtatõulisse aretusse ainult põlvnemise järgi. Huvitav on ka see, et Sprengeri idee järgi ei oleks isegi selliste tippklassi tõuraamatute nagu DWB või SWB, aga võib-olla isegi KWPN või BWP hobuste enamik enam peatõuraamatus, sest kasutatud on pidevalt nii üksteise kui Saksamaa ja Prantsusmaa takke. Muidugi on need tõud sisuliselt juba ühe euroopa sporthobuse tõu harud, kuid ametlikult seda veel ei tunnistata. Tugevate kaubamärkide domineerimise senine tendents võib asendada suure hulga väikeste tõuraamatute, kes löövad passide ja andmebaaside kannete hinnad alla, aga teise äärmusena võib tekkida tõesti üks ja ainus eurosportbuste tõuraamat.

Punane puuhobune

„Kultuur on piiride tõmbamine.“

Juri Lotman

Mul on kodus riulil punane puuhobune. Iga kord, kui seda märkan, tuleb meelde: „Tee puust ja värvi punaseks!“ Mõnda elavate hobuste kohta öeldud mõtet kuulates tuleb ta silme ette ja läheb vahel lausa erepunaseks. Näiteks kui kuulen: „Muidugi on see varss mul toetusalune! Tal on ju mõlemad vanemad ohustatud tõust ja toetusalused: isa eesti hobune, ema eesti raskeveohobune!“

Või õige natuke vähem absurdne: „Muidugi pead sa selle varsa registreerima EHS-is! Mõlemad vanemad on ju seal arvel – isa on trakeen ja ema tori!“

Sellised mõtted tulevad mõtlemisest teistsuguste mõistete abil, kui mõeldakse Euroopa ametlikus aretuse oskuskeeles. Lahkuminekud arusaamistes algavad tõu mõiste ebamäärasusest. Tõu mõiste definitsioonis pole ka teadlased suutnud kokku leppida. Kuna aga Eesti ja Euroopa ühised seadused nõuavad igale hobusele dokumenti ja selles peab olema näha, kuhu ta kuulub, on seadusandja asja lihtsustanud. Tõu mõiste asemel kasutatakse väga selget mõistet „tõuraamat“.

Kuna tõuraamatutel on selged piirid, leidub ikka selliseid hobuseid, kes ei sobi ühessegi tõuraamatusse. Seepärast jagab EÜ seadusandlus kõik hobused esmalt tõuraamatutesse registreeritud hobusteks ja „kasvatamiseks ning tootmiseks mõeldud hobusteks“ (teisiti öeldes väljaspool tõuraamatuid registreeritud hobusteks). See jaotus kuulub Euroopa Komisjoni määruse nr.504/2008 järgi kohustusliku keskandmebaasi põhiandmete hulka. Isegi tõug või tõuraamat selliste põhiandmete hulka ei kuulu!

Kui väljaspool tõuraamatuid registreeritud hobused on niimoodi lahterdatud kõik ühtmoodi väljapoole kultuursete hobuste piire, jagatakse seespool, tõuraamatute vahel, piire edasi. Aluseks on aretusprogrammid, aga mitte ainult. Igaühel on elus palju kordi vaja otsustada, kuhu ta kuulub. Kelle hulka. Hobusekasvataja peab otsustama, kuhu ta hobused kuuluvad. Need hulgad, kuhu kuuluda, ongi tõuraamatud. Hobuse tunnustamine mingi tõuraamatu vääriliseks nõuab kõigepealt omaniku tahet ta sinna esitada. Järgnevalt on vaja tõuraamatu nõusolekut ta sinna vastu võtta. Nõudmised, millele hobune selleks peab vastama, on erinevates tõuraamatutes erinevad.

Mõned tõuraamatud ei tunnista mingit võõrverd, iga varsa sugupuu peab väga paljudes, isegi kümnetes põlvkondades olema vaba mõne teise tõu esindajatest. Sellistest suletud tõuraamatutest on tuntuimad ja suurimad inglise täisvereliste ja araabia täisvereliste tõuraamatud. Need on sellised tõud, kus ühel tõul on suur hulk tõuraamatuid eri riikides, aga nõuded on kõigil ühesugused – võõra vereta sugupuu n.ö. algusest peale. Vähem teatakse, et ka shetlandi ponide tõuraamatud on nüüd suletud ja ka neid on palju – näiteks Saksamaal tervelt 14 erinevates liidumaades.

Sporthobuste tõuraamatud on enamuses põhimõtteliselt ristandite tõuraamatud. EÜ seadusandlus nõuab, et selline ristandaretus peab toimuma eelnevalt kinnitatud ristandaretusprogrammi ja ristamiseks kasutatavate tõugude nimekirja järgi. Erinevate tõugude kasutamise piirangud selliseks ristamiseks on eri tõuraamatutes erinevad – trakeeni tõus on lubatud ainult inglise täisverelised või araablased, paljudes uuemates tõuraamatutes (ja ka meie ESH tõuraamatus) on lubatud kõik WBFSh (Maailma Sporthobuste Kasvatajate Föderatsioon) poolt tunnustatud tõuraamatud. Aga mitte ükski tõuraamat ei saa lubada piirideta ristamist, sest aretusprogrammis peab olema näidatud aretuseesmärk, tõu tunnused, valiku kriteeriumid.

Seepärast jääb igasugune aretuse vabakunsti loomingu ja hobuste vabaarmastuse vili väljapoole tõuraamatuid. Muidugi võib ka selline diskrimineerimine tekitada protesti. Nagu kunagi üks kõrgema meditsiinilise haridusega noor daam tahtis minuga kangesti rääkida hobuste suguelust ja nõudis seletust, miks ei lasta märadel vabalt valida, keda nad tahavad. See vägistamine kuulsama sugupuul nimel olevat õudne ja keskaegne.

Varem võis sellise vaba loomingu vili jääda dokumentideta, vähemalt ta sündi ja vanemaid või kasvatajatki ei registreeritud. Nüüd Euroopas nii suurt diskrimineerimist ei lubata – iga hobune peab saama vähemalt sünniaasta jooksul (Eestis kuue kuu jooksul sünnist) passi ja olema registreeritud andmebaasis. Aga erinevalt tõuraamatute hobustest ei pea sellisel väljaspool tõuraamatuid registreeritaval hobusel olema isegi nime (aga peab olema UELN number ja elektrooniline kiip), ammugi mitte vanemaid, sugupuud ega kasvataja nime. Keelatud need andmed siiski ei ole. Mõned passide väljaandjad aga ei pane ikkagi näiteks ka tegelikult teada olevat sugupuud sellise hobuse passi, et rõhutada ta alaväärtuslikkust aretuse jaoks. Nagu kodakondsus pole igapäevane õigus, vaid on privileeg, tunnistamine, et inimene vastab teatud tingimustele, nii on ka tõuraamatusse kuulumine hobusele privileeg ja tunnustus.

Paljud tõuraamatud ei taha kuuldagi selliste hobuste kasutamisest aretuses, kuid Euroopa Komisjoni määrused absoluutset diskrimineerimist ei luba. Nõutakse hoopis reegleid, mille järgi nende järglased mingis põlvkonnas jõuaksid tõuraamatusse. Tagamõte on selles, et võimalikult vähem hobuseid kuuluks sellisesse ebamäärasesse kategooriasse ja võimalikult rohkem tõuraamatutesse, kasvõi ükskõik kui madalasse klassi.

Hobuseid ju klassifitseeritakse! Nende arvestuses kehtib hierarhiline süsteem. Mitteametlikult klassifitseeritakse ka tõuraamatuid. On õilsamad tõud ja madalamad tõud, on parandajad tõud ja parandatavad tõud. Oleneb muidugi aretuse eesmärgist – kui ühe tõugude rühma aretuse eesmärgiks on maksimaalne hüppevõime, teisel aga hobuseliha maitseomadused, ei ole nende rühmade hierarhia ühesugune ei hobuste ega tõugude vahel.

Kui sellist hierarhia põhimõtet jälgitakse, on ka väga madala või segase päritoluga märjal võimalus oma järglastele parem tulevik kindlustada. Kui omanik paaritab ta nn. parandava tõu täkuga, on järglane kõrgema staatusega, enamuses tõuraamatutest pääseb ta eeltõuraamatusse. See on võimalik muidugi vaid ristandaretust tunnistavates tõuraamatutes. Suletud tõuraamatud ei luba võõraid enda hulka mitte kunagi. Mõnes suhteliselt rangemas, puhasaretusele lähenevas aga mitte absoluutse puhasaretusega tõus, nagu näiteks trakeenid, tohib võõra tõu esindaja olla 6. põlvkonnas, s.t. et alles kuue paarituse järel puhtatõuliste trakeenidega (või lubatud inglise või arabia täisverelistega) saadakse puhtatõuline trakeen. Enamus säilitatavaid ohustatud tõuge lubab 1/8 võõrast verd, seega näiteks üks araablane eesti hobuse sugupuus tohib olla 3. eellaste põlvkonnas.

Viimane näide on hea selgitamaks aretuse eesmärgi tähtsust parandaja (säilitataval tõul säilitaja) valimisel. Kui tahetakse eesti-arabia ristandi järglastest saada eesti tõugu hobused, on eesti täkk kõrgema staatusega kui araablane, kui aga tahetakse saada eesti ratsaponi, on arabia hobune kõrgema staatusega.

Mõnikord tehakse naljakaid ristamisi, kus raske aru saada, on siin mingi mõte või on see ... Tuleb meelde, kuidas Beslani kasvanduses läksime peazootehnikuga mööda tänavat ja ühe maja juures ta ütles: „Lähme teisele poole teed. Siin elab selline naine, et jääb juba värvast mööduvast mehest rasedaks.“ Kas pole sama lugu, kui 2009.a. said Eestis kaks trakeeni mära varsa raskeveo täkuga, kolm trakeeni mära tori täkuga ja üks oldenburgi mära ning belgia sporthobune on kah tori täkuga paari heitnud. Omasuguste tõuraamatuväliste täkkudega on järglasi saanud juba päris suur hulk hobuseid. See arv küll väheneb, aga võiks väheneda kiiremini.

Üldse registreeriti Eestis väljaspool tõuraamatuid 2008.a. 140 hobust, 2009.a. 101 hobust. Peale selliste, kes on tõesti sobimatud ühegi tõuraamatu nõuetega, on päris palju ka selliseid, kus omanikud on teinud neile endale kahjuliku otsuse ja registreerinud ESH või ERP aretusprogrammidele vastavad varsad ristanditena või selliste tõunimetustega, mille kasutamise õigust ega tõuraamatut Eestis pole. Selliseid varssu oli 2008.a. 32 ESH tõuraamatu kõlbulikkude ja 33 ERP kõlbulikkude, 2009.a. vastavalt 16 ja 30.

Miks on sellised otsused kahjulikud? Või miks oleks ESH või ERP parem? Ütlen ESH või ERP sellepärast, et muud seaduslikku poolvereliste hobuste ja ponide tõuraamatut Eestis pole ja hannoveri, KWPN vms. tõuraamatusse registreerimine on küll võimalik, aga tülikas ja kallis. Kahjulik on jääda väljapoole tõuraamatuid, sest:

Paljud ostjad nii meil kui välismaal väldivad ristandeid juba ainult nimetuse pärast – see on odava hobuse liiga selge tunnus. Kui mõni meie tõuraamat millegagi silma peaks paistma, ei laiene saavutatud tähelepanu tõuraamatute välisest ristanditele.

ESH tõuraamat annab õiguse võistelda Maailma noorte sporthobuste tšempionaadil ilma „rohelist kaarti“ taotlemata. Ristandile seal võistlusluba saada on üldse võimatu – see on tõuraamatute võistlus.

Kui saab teoks jõudluskontrolli toetus, ei lähe selliste hobuste tulemused toetuse määramisel arvesse – toetust maksatakse ainult Eestis tunnustatud tõuraamatute hobuste ülevaatuste ja võistluste järgi

Selliste hobuste arvelevõtmise ja passide kuludeks riik aretustoetust ei anna ja ei tohigi anda – aretustoetus on seadusega ette nähtud tõuraamatute pidamiseks.

Tuleks veel aru saada mõnest asjaolust:

Tõuraamatute pidamine muutub nii meil kui mujal rangemaks. Juba praegu on sünnijärgse registreerimise andmete muutmine lubamatu. Uues passis on kohustuslik väli muuseas ka „tõuraamatu seksioon“ mida ristandil ei saa täita, isegi kui kasutatakse ebaseaduslikult mõne võõra tõuraamatu tõunimetust. Ei saa loota, et tõuraamatuväline ristand registreeritakse kunagi tõuhobuseks, nagu varem võis juhtuda. Tunnustamine aretusse mõnes tõuraamatus ei muuda hobuse enda sünnijärgselt registreeritud ja UELN numbri kaudu keskandmebaasis fikseeritud tõuraamatusse kuulumist kunagi.

Selliste „ristandite“ registreerimine toimub teiste hobuste omanike kulul. Kuna nende registreerimist riik ei toeta, siis teevad aretusühingud selle töö nõu muu töö kõrvalt. Suurimgi passi hind ei kompenseeri kõiki aretusühingu kulusid ühe varsa kohta. Seega elavad tõuraamatute väliste ristandite kasvatajad mingil määral tõuhobuste kasvatajate arvel. Teatud ebatervet konkurentsi tekitanud olukord, et hobuste tõuraamatute toetuse summa oli konstantne suurus ja ühe aretusühingu suurem varssade arv tähendas nende eest toetuse maksmiseks teise ühingu toetuse vähenemist, enam põhimõtteliselt nii ei ole. Ühe varsa toetuse ühikumäär on möödunud aastast kindel suurus. Registreerimine väljaspool tõuraamatuid vähendab hobusekasvatuse aretustoetuse kogusummat.

Ma ei hakka siin kirjeldama kasvatajate imelikke põhjendusi, miks seni on tõuraamatusse sobivaid hobuseid väljaspool tõuraamatuid registreeritud. Ühine on neil kõigil see, et need põhjendused on aretusvälised. Ka seda võib punane puuhobune meile öelda, et aretus olgu aretus, mitte sõprus, kadedus, armastus, vihkamine, rumalus, veidrus, ajaviide, seltskond ja mis kõik veel.

Raigo Kollom (ESHKS infoleht 1/2010)

Aretuspõhimõtteid meilt ja mujalt

AVALDATUD [14.04.17](#) BY [RAIGO KOLLOM](#)

Mõned pikemalt arendamata mõtted ei ole sugugi uued, aga väärivad vahel lihtsalt kordamist, et igaüks võiks vastu vaielda või toetada. Või lihtsalt, et oleks millest mõelda ja vaielda. Näiteks mõned kauged ja mõned lähedased probleemid:

WBFSHon kindlalt vastu kloonimisele, õigemini kloonide kasutamisele aretuses. Lihtne tehniline põhjus – originaali ja tema klooni järglaste vahel ei saa DNA analüüsiga vahet teha, nagu ei saa ka ühemunakaksikute vahel. Aga ometi on nad erinevad, ka aretatavate tunnuste poolest, märgistest jms. rääkimata.

Aretuskomisjonis tõstatati 11. novembril väga oluline, aga meil seni kahe silma vahele jäänud probleem: kas täku tunnustamiseks on piisav tingimus keskmine hinne 7,6 p finaalis või 8,0 p piirkondlikul ülevaatusel, kui tüüp või kehaehitus on napilt 7 p? Me nõuame küll, et ükski hinne ei tohi olla alla 6,5, aga võib-olla peaksime täpsustama nõudeid üksikute hinnete osas.

Samast valdkonnast on probleem, et meil saavad päris kergesti tunnustuse hüppehobused, aga koolisõidusuunal pole lootust, kui hüppeanne puudub täiesti. Kas peaksime koolisõiduhobuste eraldi hindedüsteemi paika panema? Ja ka täiesti erinevalt hindama, kasvõi näiteks traavi: hüppehobusele ei ole vaja kõrge randmetõstega traavi, ka pole talle oluline jalgade liikumine väga sirge trajektooriga eest vaadates, aga koolisõiduhobusele on see tähtis.

Viimase aretuskomisjoni koosoleku lõpus avaldati rahulolematust jalgade hindamise vastu, mis olevat paljude arvates liiga range pisivigade suhtes. Arvan, et olen ka ise seda viga teinud, aga keskmiselt ei ole meie kohtunike hindamine selles osas palju erinenud väliskohtunike omast. Viimase 3 aasta finaalides oli kokku ainult üks juhus, kus väliskohtunik pani esi- või tagajalgade üksikhinde meie keskmisest 1 p. parema, kokku oli väliskohtuniku üksikhinne 0,67 p. või rohkem keskmisest parem 7 korda, halvem 3 korda. Nii et skaala ei ole erinev. Võib-olla peaksime iluvigade asemel rohkem vaatama seda, mis määrab jalgade vastupidavuse: kas liigesepindade ja kõõluste koormus on jaotunud ühtlaselt ja optimaalselt (nihkunud randmeliiges, väga püstised sõrgatsid või kannaliigesed on suured vead), kas on kindlustatud võimsaks liikumiseks vajalik kõõluste paigutus (ümar kämmal on ratsahobusele suur viga, kõõlused peavad paiknema luust eemal), kas kõik liigesed on selgelt väljendunud (külje pealt vaadates ei tohi jalg sirge olla, nagu seda väljendas väliskohtunik Berglund möödunud aastal).

Kui selgelt ja kui avalikult tohib avalikustada täkkude puudusi, ja kui väikesi ja kui suuri nimelt? Kas on vaja omaniku igakordset luba või on juba täku kasutamine aretuses nõusolek teda igati arvustada, just nagu iga avaliku elu tegelast?

Genoomseleksioon hobusekasvatuse praktikas

Raigo Kollom

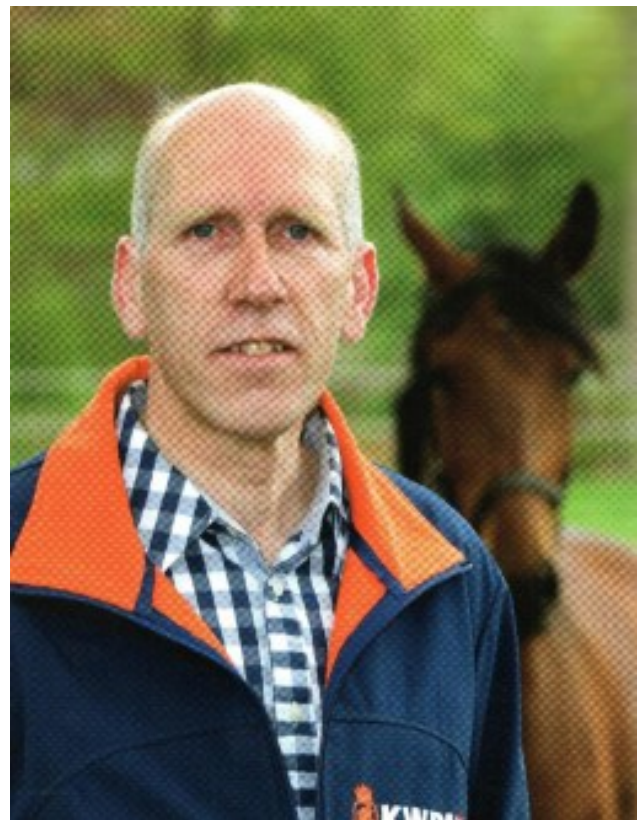
KWPN tõuraamat on saavutanud sporthobuste maailmas erilise positsiooni. Nende hobuste ja veel rohkem tõuraamatu pidamise kvaliteedi tase ja eriti usaldusväärsus on vaieldamatud. Lineaarse profileerimise andmeid on nad kogunud alates 1989. aastast ja nende andmebaasis on sellised kirjeldused ligi 100 000 hobuse kohta. Ainukese tõuraamatuna on nad juba kasutusele võtnud genoomseleksiooni osteokondroosi (OC) taseme diagnoosimiseks ja vältimiseks. See „nähtamatu omadus“ pole nii selgelt määratav, nagu mõned olulised tunnused veiste, kanade ja sigade aretuses, kus aretatakse vähem kompleksseid omadusi.

Üldiselt on hobusekasvatuses tunnused/omadused, millest oleneb sportlik võimekus, väga kompleksed. Lihtsate diagnooside jaoks on ka hobuste aretuses genoomseleksiooni edukalt kasutatud, näiteks suudab friisi tõuraamat testida ja aretusest sellise testi põhjal kõrvaldada suhteliselt haruldasi kääbuslikkuse (dwarfismi) ja vesipea geeni kandjaid, sest kumbagi põhjustab vaid üks geen, kui see esineb mõlemal vanemal.

Suurim ja populaarseim väärarusaam genoomseleksiooni võimalustest on kujutlus, et parimate sporthobuste genotüüpi tundes on võimalik teha väga oluliselt paremaid aretusvalikuid. Võimalik on teha valikuid vaid üksikute tunnuste parandamiseks. KWPN valis selliseks OC esinemise tõenäosuse, sest selle diagnoosimine muude meetoditega ei ole ennast küllaldaselt õigustanud. Järgmiste tunnustena on peaaegu valmis algoritm hobuse turjakõrguse määramiseks vanemate DNA järgi, järjekorras on jalgade asendi ning kvaliteedi määramine, kaugeks unistuseks jääb esialgu käitumise ja hüppe/koolisõidu võimekuse määramine.

Suur reaalne samm edasi on see, et alates 2016.a. testib ja avaldab KWPN tõuraamat ühe aretusindeksina hobuste OC taset ge-

noomseleksiooni meetodil. Testitud on juba 2500 oma tõuraamatu hobust ja 125 ISH hobust. Muidugi see maksab – hind on 150€+käibemaks. Selle saavutuse puhul avaldab ajakiri Horse International oma 2017.a. jaanuarinumbris huvitava artikli genoomseleksiooni võimalustest ja veel huvitavama intervjuu KWPN tõuraamatu tegevdirektori Johan Knaapiga. Artikli autor Tom Reed ironiseerib alguses, et traditsiooniline geneetiline aretusväärtuse määramise meetod jätab üldse välja selle väärtuse peamise komponendi – geenid. Seni ne meetod on statistiline, oleneb andmebaaside suurusest ja kvaliteedist. Usaldusväärsete tulemuste saamiseks vajalik suur andmete hulk koguneb aeglaselt. Usaldusväärsuseni 80% jõutakse alles 12. eluaastaks või hiljem, 90% usaldusväärsuseni mitte enne 15. eluaastat, sageli 18.-20. eluaastaks või pärast surma.

KWPN tegevdirektor Johan Knaap

DNA analüüsiga saadakse juba enne varsa sündi usaldusväärseks ligi 80%. Kompleksse algoritmiga, mis võtab arvesse ka fenotüübi andmeid, ületatakse 80% piir 6. eluaastaks ja 90% 11.-12. eluaastaks. Tee sellise meetodi ellurakendamiseni oli pikk ja kulukas. Enne kui hakata analüüsima üksikuid hobuseid, oli vaja luua nn referentspopulatsioon. See on hobuste hulk, kelle kohta on olemas nii lineaarse kirjeldamise protokoll kui DNA (70 000 SNP markeri) andmed. Selleks tuli genotüpiseerida 3000 aastast sälgü. Kui võrrelda genotüüpe OC esinemise tasemega, saadakse see keskmine (täpsemini mediaan), millest parem või halvem on iga üksik hobune, keda edaspidi testitakse. See on OC-tervise indeks (nimetame seda lihtsuse mõttes OC indeksiks) ja see väljendatakse numbrilise suurusega 100. Hobuse aretusväärtuste indeksite tabelis on see Geneetilise profiili näitajate alajaotuses koos hüppe (või koolisõidu), kehaehituse, vaba liikumise, vabahüpete ja turjakõrguse indeksitega. Iseloomulik KWPN tungile pidevalt areneda, on see, et referentspopulatsiooni uuendatakse paari-kolme aasta tagant ja kuna tõenäoliselt selle kvaliteet paraneb, tähendab mediaan 100 siis edaspidi tervemat hobust ja nõutava OC-indeksi saamine läheb raskemaks.

Kui see indeks on alla 96, ei saa täkk reeglina litsentsi ja märale ei ole võimalik taotlema eliitmära staatus. Aretuskomisjon võib teha ja teebki erandeid. Meile tuttavamatest täkkudest toon mõned OC-indeksite näited: Quality Time 90, Spartacus 95 (mõlemad alla lubatu, ei tohiks kasutada OC kahtlusega märadel), Clinton 99, Eldorado van Zeschoek 100, Cornet Obolensky 100, Zacharov 103, Elton John 104, Comme il Faut 104, Kannan 106 Johan Knaap väidab, et DNA test annab kolm korda usaldusväärsema tulemuse kui konkreetne röntgenpilt. Mingi muutus liigese pinnal võib olla juhuslik. Väga õigesti kasvatatud ja hoitud hobusel ei pruugi OC igakord üldse avalduda, kuigi ta võib olla OC kandja üle keskmise. Täielik puhtus OC suhtes pole võimalik. Uue testi alusel kõrvaldatakse aretusest samapalju täkke kui varem röntgenpiltide alusel (see on 14% esitatud täkkudest), aga need on veidi erinevad. Täkk ühe luukilluga kannaliigeses võib saada litsentsi ja samas täkk täiesti puhaste jalgadega

võidakse kõrvaldada halva indeksi tõttu. Kui mõlema vanema OC tase on teada, võimaldab see kombineerida vanemaid nii, et järglase OC tase ei suurene. Üks väga huvitav kasu genoomseleksioonist on võimalus leida traditsiooniliselt hinnates võrdse inbriidingu tasemega hobuste hulgast vähem inbriidsed. KWPN tõuraamat tunneb muret, et eriti koolisõidus kasutatakse liiga palju väheseid üksikuid täkke ja väga lähedases suguluses täkke. Aga geneetiliselt pole täisvennad ja -õed sugugi võrdselt inbriidsed ning see annab võimaluse veidi leevendada inbriidingu suurenemist, mis kitsalt maksimaalsele võimekusele suunatud aretuses paratamatult toimub.

Johan Knaap ütleb otse, et KWPN on ainuke tõuraamat, kus on jõutud genoomseleksiooni tegeliku kasutamiseni. Paljudes suurteski tõuraamatutes ei ole genoomilise seleksiooni programmi loomiseks ja ülalpidamiseks vajalikku oskusteavet ega võimalusi. Selliseid programme ja suuri referentspopulatsioonide andmebaase suudetakse luua vaid ühiselt. Või tuleb osta teenust KWPNi käest, lähtudes siis nende standardist. Kui meenutada, et Marbachis ei olnud KWPN üldse esindatud ja ka WBFSH seminaril 2016.a. detsembris räägiti palju röntgenpiltide harmoneerimisest, nagu poleks OC geneetilist testi olemaski, siis jääb mulje, nagu tahaksid kõik siiski ise jalgratast leiutada.

Mida jääb meil siin teha? Nagu ma ütlesin juba Marbachi seminaril, meil ei ole võimeid ega võimalusi sellistes suurtes ettevõtmistes kaasa teha, aga oleme kindlasti huvitatud nende tulemuste kasutamisest. Mulle ei vastatud, et selle eest tuleb ka maksta, aga seda peame me ise aru saama. Paljude importsperma doonorite OC indeks on nooremate täkkude kohta saadaval KWPN tasulisest andmebaasist, millele meie seltsil on ligipääs. Millised on võimalused meie oma täkke analüüsida, peame veel välja selgitama. Aga kui me peame OC kontrolli küllalt tähtsaks, on genoomseleksioon kindlasti efektiivsem kui lõpmatu arutelu röntgenpiltide arvu, kvaliteedi ja tõlgendamise üle.